

APPELTJES
VAN HET
Greetjesland

Bandversiering van Luc Verstraete

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

JAARBOEK VAN HET HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Nr 2 — 1950

MALDEGEM
1951

inventaris
II

519

4286

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

EEN BEETJE FOLKLORE

Het zal wel zijn door het lied van Maurits Sabbe - Remi Geschiere (twee niet-Meetjeslanders) dat de benaming populair is geworden. Waar komt die spreekwoordelijke bekendheid vandaan? Als je het Meetjesland doorkruist en let op de vele boomgaarden, o. m. in de buurt van Sleidinge zou je geneigd zijn eerder... van de peertjes van het Meetjesland te gewagen. Er komen toch wel meer perebomen voor dan appelbomen! de grond is er ook wel meer geschikt toe. Appelbomen vragen toch zwaardere grond, komen dan ook meer in de polders voor. Waren er vroeger meer appelen? dat blijkt wel.

Uit een staat van goed van 1654 blijkt dat op een hoeve op Basseveide 37 appelbomen, 1 pereboom, 10 kersebomen stonden, op een hoeve te Watervliet in de Kokuitpolder (het zandige gedeelte van Watervliet) 20 appelbomen, 1 pereboom 1 pruimeboom, 26 krieke- en kersebomen (crijcke boomen ende kesselaere), 2 notebomen. ⁽¹⁾.

Wat ook wijst op meer appelbomen dan perebomen : het bestaan van de vele plaatselijke oude variëteiten. Waar bij de peren enkel de bruine en witte krikpeer, de braadpeer (weliswaar verschillende variëteiten), de kraapeer, de keizerin de kanonbal voorkomen, zijn er een hele reeks oude appelvariëteiten, de «Rambour Mortier» afkomstig van St-Laureins, de «Belle-Fleur de Caprijck» thans nog in de prospecti van de boomkwekenijen van Maldegem, de «Thereseken Meyers (minder oud??), de Zoete Holeers, ook nog in vermelde prospecti als Zoete Hoolaert, de korpandu, de perin eigenlijk een soort Reinet, omgekeerd peervorming, d. w. z. versmallend

(1) Rijksarchief Gent, fonds Watervliet fol. 214^v.

naar de bloem toe, de pladei, die bewaart tot de volgende oogst, de paradijsappel, de tarweappel (andere dan de nu veelal zogenoemde *Transparente blanche*). Opmerkelijk en taalkundig merkwaardig de vele benamingen met de uitgang -ing : de strepingen, de groeningen, de krabbekroeningen, (grauwe groeningen??), de ijzerlingen, de rebingen, de blomminger. Verder de Sint Niklaasappeltjes (rood ! ook van binnen), de Lieve Vrouwappeltjes (scherp zuur !), de pipijntjes, de mastelappeltjes (de vorm !), de panappels (donkerrood als dakpan). Alle variëteiten op een paar na, kwamen voor op de oude boomgaard van mijn ouderlijke hoeve te Waterland-Oudeman, Lathouwerstraat.

De appelen speelden vroeger in het sociale leven een belangrijke rol. Ze dienden benevens fazanten en ook wel stro en haver als presenten om de gezagdragers gunstig te stemmen. Zo uit Kaprijke : «Op den 12en novembris 1658 es aen Vincent van heulendonck Schepene besteedt een voor happelen te voeren tot Brugghe omtte verheeren aen vrienden der Stede dienst gedaen hebbende, voor neghen gulden».

Tien jaar later : «Op den 28en Octobris 1668 es Jor. Aemault ysebrant Burchmeestere geauthoriseert omme door zijnen Waeghen ende peerden te doen voeren een voor appelen tot Brugghe ende denselven Burchmeestere die te presenteren aen de Heeren Burchmeesters van (den) Vrije elck twee sacken ende aenden Ontfanger Maroux twee sacken verrocken 30en dito ende den jen Novembris weder ghekeert dese vracht is aenghenomen voor xxvi. S. gr.». ⁽²⁾.

Veelal was in pachtcontracten voorzien dat de pachter aan de eigenaar fruit zou leveren : een enkel voorbeeld :

In de staat van goed van Johanna Maria Vaillant, weduwe Pieter Wille 30.4.1787 wordt vermeld «eene hofstede met 33 gemeten 254 roeden land te Watervliet in de Sint-Annepolder, verpacht aan Joseph Bonte voor 7 jaar voor 18 pond groote «hoven eenen sack en half van de beste getrokken appelen indien deselve op den gepagten boomgaard sullen wassen, beneven eenen halven sack peeren. «Is dit wellicht een overblijfsel van het gebruik dat de eigenaar de boomgaard aan zich hield, zoals hem nog de opgaande bomen behoren?? Ook wanneer dit niet in de pachtbrief vermeld werd, zonden de pachters veelal (ook dan als present om hem gunstig te stemmen?). Zo herinner ik me, dat bij mij thuis

(2) Rijksarchief Gent, fonds Kaprijke, Resolutieboek fol. 133^r en 190

aan de toenmalige eigenaar ieder jaar verschillende zakken uitgezochte «Courtpendu's gestuurd werden. Deze woonde te Munsterbilzen in Limburg. Was dat geen uilen naar Athene brengen!

Dat de boomgaarden reeds toen hoger geschat werden dan akkerland, blijkt uit volgende uittreksel uit een acte van kavelruiling : «Sullende voorders den Boomgaert staende up voorgemelde hofstedeken worden ghemeten ende naer bevindt van lantmaete sal Berthelomeus Audenaert over sijn helft van Arnaut van Neste profycteren dobbel te weten over jder ghemet tot twee ghemeten lants.»

De appelen werden dan ook in de keuken druk gebruikt. Niet alleen als moes (appeltrot) maar ook om gelei te maken, vooral de Groeningen waren daarvoor gegeerd. Deze gelei op haar beurt diende voor de appeltaarten en voor de schietspoelen, vooral op de begankenis van Ertvelde-Stoepe (8 September). De eerste waren grote taarten bedekt met een rooster van reepjes deeg. Schietspoelen waren kleiner en halvemaan-vormig. Veelal werden er op de kermis benevens de taarten van het overschot van het deeg enkele schietspoelen gebakken om 's Zaterdag te kunnen proeven. Een ander feestgebak vooral gebruikelijk op Allerheiligen waren de «appel-donken», appelbeignets, schijven appel in deeg gedompeld en dan in vet gekookt. Sommigen verkozen pannekoeken met schijven appel erin. Appelen, ook peren, werden soms in vieren gesneden in de kamemelkpap gekookt. Soms werd voor de pap siroop gekookt van suikerbieten en appelen. Een eigenaardig gebruik was de schijfjes appel meegebakken in dezelfde pan met de gebakken darmen van het varken.

Hetzelfde werd gedaan met de poten en oren van het varken. Een ander boerengerecht was de in het vet gesmoorde «(H)oolerzen» heel of gehalveerd, die zonder iets anders met tarweboterhammen 's avonds gegeten werden.

Ten slotte weze de populariteit van de appel in een bepaalde hoek van het Meetjesland aangetoond door de schimpnaam van de Kaprijkenaars, de Groeningen.

Dr. E. TIELEMAN.

DE STEENWEG VAN GENT NAAR BRUGGE

VAN DE XVIIIe EEUW

Bij de inwoners van Knesselare en Ursel zal er zeker wel een zucht van verlichting opgaan als de lang beloofde betonweg door die dorpen er eindelijk zal komen. Wie nu langs de Oude Gentweg van Brugge naar Gent wil reizen zal zich vanaf Brugge tot de grens Oedelem-Knesselare verheugen in een mooie en effen weg maar van zohaat hij op het grondgebied van Oost-Vlaanderen komt begint een ware lijdensweg tot aan de grens Ursel-Zomergem. De arme reiziger rijdt of stapt hier immers nog op dezelfde stenen die daar in de grond gestoken werden in 1788.

In dat jaar verheugden zich nochtans al de mensen van Oedelem, Knesselare, Ursel en Zomergem omdat men hen bedacht met die hobbelige kasseien. ⁽¹⁾. Ze hadden het tot dan toe met veel minder moeten stellen : een eenvoudige aardeweg die in de Winter een slijkstraat en in de Zomer een zandstraat was. Slechts in de dorpskernen lagen er stenen. Bijna al de wegen in het Meetjesland verkeerden, vóór de 18^e eeuw, nog in die toestand. Het reizen in de Winter was toen niet erg aan te prijzen, men kon wel eens in het slijk blijven steken.

Maar toen Maria-Theresia aan die toestand verbetering bracht door het aanleggen van wegen en kanalen begonnen ook de inwoners van onze dorpen aanspraak te maken op een steenweg.

In Februari 1783 stond het vast dat er een steenweg zou komen tussen Brugge en Gent maar de richting ervan was nog niet bepaald. In 1782 had men al metingen gedaan te Waar-

(1) «Kassei» of «kalsijde» vindt men niet meer in de Nederlandse woordenboeken. Dat is dus gewesttaal. De lezer zal mij echter wel toelaten deze woorden te gebruiken.

schoot en Eeklo ⁽²⁾ maar dat wilde daarom nog niet zeggen dat de nieuwe weg door die dorpen zou lopen.

De inwoners van Zomergem, Ursel, Knesselare en Oedelem stelden aanstonds een verzoekschrift op dat ze maar het centraal bestuur zonden en waarin ze beweerden dat zij het meest recht hadden op die steenweg. ⁽³⁾ Van Maldegem naar Brugge is er al een eind steenweg aangelegd in 1768-76, zo beweerden ze en tussen Eeklo en Bierstal lagen er ook al eindigen kasseiwegen. Tussen Waarschoot en Bierstal echter lagen die kasseien zó onregelmatig dat men ze niet in de nieuwe weg zou kunnen opnemen. De afstand Brugge-Gent over Ursel is merkkelijk korter, zo schreven die mensen verder. (Dat is inderdaad juist, er is heden ten dage een verschil van ongeveer drie kilometer). En onze dorpen hebben geen grote stukken steenweg. Door het Hellegat te Ursel, op de grens Oudburg-Vrije, kan hij regenweer geen enkele wagen door komen. De weg ligt daar zo slecht dat men die plaats het gat van de hel genoemd heeft. (Die mensen sloegen natuurlijk geen acht op het feit dat daar een kleine heuvel of «helling» lag) En nochtans wordt onze weg in alle archiefstukken «den Ouden Ghentwegh» genoemd. Vóór 1613, zo zegden de opstellers van het verzoekschrift verder, dus vóór het delven van het kanaal Brugge-Gent, werd er geen andere weg gebruikt tussen Brugge en Gent dan deze door Zomergem, Ursel, Knesselare en Oedelem en vandaar heeft hij zijn naam gekregen : de Oude Gentweg. Op sommige plaatsen zijn er zelfs nog sporen overgebleven van een vroegere steenweg.

Het is natuurlijk waar dat die weg oud is, dat heb ik in vorig jaarboek van ons Genootschap bewezen en ik zal er hier nog eens op terugkomen. Maar in 1611 en ook daarvoor werden er toch nog andere wegen gebruikt om tussen de twee steden te reizen. Er waren daar nog de weg over Eeklo en die over Aalter. Een kaart van 1615 die de streek tussen Brugge en Gent voorstelt geeft ons die drie heerwegen en bij alle drie staat er geschreven : «heerwegh tusschen Brughe en Ghent» ⁽⁴⁾. Dat de weg over Aalter op het einde der 16^e eeuw wel degelijk gebruikt werd bewijst ons de kaart gepubliceerd in «Bruges port de Mer» van Guillots-van Severen. En om nog

(2) Gent — Rijksarchief — Varta D nr. 2994. Geschiedenis van Waarschoot, door Van der Poorten

(3) Brugge — R. A. — Liasse nr. 5277

(4) Brugge — R. A. — Kaarten nr. 475

een ander bewijs te geven : in December 1591 reden de koe-riers Adriaan Haesaert en Frans Delschoot van Gent naar Brugge. Toen zij aan de Vijf Ringen kwamen werd Frans Delschoot door rovers van zijn paard geschoten ⁽⁵⁾. De Vijf Ringen is nu een plaatsnaam op Aalter niet ver van Biesem waar de heerwegen Gent-Brugge en Brugge-Oudenaarde samen komen. We mogen dus wel besluiten dat de heerweg over Aalter op het einde der 16^e eeuw gebruikt werd.

En ook over Eeklo werd er gereisd. Maar we mogen die kleine leugen van de inwoners van Zomergem, Ursel, Knesselare en Oedelem niet kwalijk nemen. Ze streefden immers naar een goede zaak.

Ja, er werd acht geslagen op hun smeekbede. Nog in de zelfde maand, dus in Februari 1783, kwam Pierre Jean de Potter, een afgevaardigde van de Raad van Vlaanderen, de weg ter plaatse inspecteren. Vóór zijn «chaise» waren vier paarden gespannen maar de reis was zo lastig dat hij toch liever langs de «tragel» van de vaart terugkeerde.

Maar toch kregen die mensen geen voldoening. Van Maldegem en Eeklo kwam immers ook een verzoekschrift en wel korte tijd nadien, de 11 Maart 1783 namelijk. Men liet daar eerst en vooral gelden dat de inwoners van Ursel, Knesselare, enz... steeds gebruik konden maken van het kanaal. En dan, de nieuwe weg zou niet moeten aangelegd worden om een kortste afstand tussen de twee steden te verwezenlijken maar wel om de landbouw te bevorderen en de ontginning te vergemakkelijken van de heiden te Maldegem, Adegem en Eeklo. De pas begonnen ontginning van de heide rond Papinglo zou er door begunstigd worden. De weg Maldegem-Adegem (Raveschoot)-Eeklo was zandachtig en slecht. De keizer, Joseph II, zegde zelf, toen hij van Brugge naar Eeklo trok op 15 Juni 1781, dat hij verwonderd was dat daar geen steenweg lag. Alles samen genomen was er tussen Brugge en Bierstal een afstand van 991 roeden geplaveid, de ganse weg tussen die twee plaatsen was 3904 roeden lang en dus zouden er nog 7912 roeden moeten gekasseid worden. Daarbij, men was reeds begonnen aan dat werk.

Het bleek weldra dat de weg over Maldegem-Eeklo het zou winnen. De 15 April 1783 werd de aanvraag der gemeenten Oedelem, Knesselare, Ursel en Zomergem vervorpen door de Raad van Vlaanderen en werd er toelating gegeven

(5) Brugge — R. A. — Liasses nr 16598.

verder te werken aan de reeds begonnen steenweg over Maldegem en Eeklo. In 1784 reeds lag die steenweg er.

Tussen Brugge en Gent lag er nu een bruikbare weg. Het stuk weg tussen Brugge en Maldegem was, zoals hoger gezegd reeds in 1768-76 geplaveid geworden. (6). Dat werk was in die tijd uitgevoerd geworden op de kosten van het Vrije in samenwerking met de betrokken parochiën en de grote «aangelanden» waarvan de prelaat van Ter Duinen en Pieter Matthijs van Maldegem de «gecoren comissarissen» waren (Ter Duinen had belang in die weg omdat het een uitgestrekt stuk heide bezat te Maldegem, Burkel namelijk). Er werden ongeveer 750.000 kasseistenen gebruikt en 31.257 voet kantstenen. Die stenen werden betrokken uit Wallonië en per schip naar Brugge gevoerd, dan over Damme langs de Lieve tot aan Strobrugge waar een gedeelte werd afgeladen. Een ander gedeelte werd langs de Vakeleie tot op Vake gebracht waar een tweede «aard» was aangelegd. Het verdere vervoer werd gedaan door de boeren die hun paarden en karren tegen een kleine vergoeding moesten ten dienste stellen.

Die steenweg was tussen Brugge en Male 13 voeten breed en tussen Male en Maldegem 11 voeten. (In 1737 was er reeds een rechte trekking gebeurd tussen «het Fortuuntje» en de Vossesteert op Ste Kruis (7). De nieuwe weg Maldegem-Gent was 15 voeten breed. Dat was dus de zuivere met stenen belegde breedte, de zomerwegen zijn daar niet bij gerekend.

In November 1784 kwam men dat stuk weg tussen Brugge en Maldegem inspecteren en er werd vastgesteld dat het reeds erg vervallen was. Vooral aan de herberg «het Vosken» op de Vossesteert lagen er grote en diepe putten. En verder tot aan de winterbarrière te Male was de weg volledig uitgereden tot zelfs de kantstenen of «sponden» toe en de zomerweg lag een halve voet lager dan de steenweg. Van Male tot Sijsele en verder tot aan het kasteel de Rostuyne en de herberg en barrière «De Croone» op Donk was de toestand iets beter maar verder naar Maldegem toe was de weg opnieuw slecht.

Er werd dus besloten een herstelling te doen. Die kwam er in Juli 1785. Maar ondertussen lieten de inwoners van Ursel, Knesselare, enz... nog eens van zich horen. Ze herhaalden weer al de beweegredenen die ze reeds in 1783 hadden

(6) Brugge — R. A. — Découvertes nr. 237 — Liasses nr. 656.

(7) Brugge — R. A. — Kaarten nr. 2169.

aangewend en ze voegden erbij dat de Gentpoort te Brugge de enige poort was van die stad waaruit geen steenweg vertrok. Nu kregen die mensen ook de steun van al de grote grondbezitters of «aangelanden» van de dorpen waar de weg doorkwam.

Nu zou er eindelijk gevolg gegeven worden aan deze aanvraag. In de Zomer 1785 werd het eind weg tussen het dorp van Zomergem en het gehucht Nekke gekasseid. En in Februari 1785 was er reeds geplaveid geworden tussen de Gentpoort te Brugge en het Vliegende Peerd te Oedelem (1200 roeden). Van het Pannenhuis te Assebroek af naar Brugge toe werd er een rechte trekking uitgevoerd.

En ook over Oedelem tot de grens Oedelem-Knesselare kwam er weldra een kasseiweg. Maar Knesselare en Ursel zouden moeten wachten tot 1786 vooraleer zij een nieuwe weg zouden krijgen. Het werk werd dus hier uitgevoerd door de kastelnijen en het Vrije was de Oudburg voor. Zo werd de afstand tussen de grens Ursel-Knesselare (Vrije-Oudburg) en het Hellegat te Ursel (grens Oudburg-Vrije) slechts gekasseid nadat de rest van Ursel reeds van een steenweg voorzien was. En ook de nog niet met stenen belegde gedeelten van de weg op Zomergem en Lovendegem werden slechts later voltooid. Er werd zelfs een ogenblik gedacht om de weg over Nekke en het Haakstraatje tot Durme-Kapel te doen lopen en verder dan langs de vaart tot aan Bierstal. We zullen verder zien dat dit stuk weg over het Haakstraatje tot Durme deel uitmaakte van een oude weg (*).

Dat het werk niet overal gelijktijdig uitgevoerd werd moeten wij best kunnen aannemen. We mogen immers niet meer verwachten van de oude kastelnijen dan van onze hedendaagse provincies. Evenals vroeger het Vrije de Oudburg is West-Vlaanderen nu ook vele jaren vóór geweest op Oost-Vlaanderen wat betreft het betonen van de Oude Gentweg. Hopen we dat de nieuwe weg er nu spoedig komt. Ursel en Knesselare mogen dit dan op een passende manier vieren, hun Oude Gentweg is dit waard.

Daniel VERSTRAETE.

(8) Brugge — R. A. — Kaarten nr. 17, 36 en 648.

Gent — R. A. — Zomergem nr. 196.

Gent — R. A. — Kaarten nr. 69.

NOG OVER OUDE WEGEN IN HET MEETJESLAND

Dat de Oude Gentweg werkelijk «oud» is mag hier nog wel eens aangestipt worden. Hoe meer bewijzen hoe meer zekerheid.

In 1275 wordt er op Assebroek, dicht bij de Gentpoort van Brugge, reeds over de «Ghentsche Heerwegh» gesproken ⁽⁹⁾. Dit kan nu echter ook de Oude Brugse Heerweg zijn die op de grenzen van de parochiën liep. We zullen daar verder nog eens op terug komen.

Maar in 1351 heet die weg, op Oedelems grondgebied, «de heerwegh tusschen Brugghe en Ghent» ⁽¹⁰⁾. En dan, een zeer belangrijk feit op Ursel werden er heel wat «parlementen» en «dagvaarten» gehouden waarop schepenen van Brugge en Gent samen kwamen. Dit in het midden der 14de eeuw ⁽¹¹⁾. Het gebeurde zelfs meer dan eens dat de graaf van Vlaanderen daarbij aanwezig was. Als die graaf te Ursel zitting hield dan is het hoogst waarschijnlijk dat hij dit deed op een plaats die hem toebehoorde. Dit was het geval met het leenhof van Wessegem ⁽¹²⁾. Om van Brugge of van Gent naar Wessegem of het dorp van Ursel te komen gebruikt men het best de Oude Gentweg en op Ursel dan de

(9) Dr. J. de Smet «Assebroek» Brugge, 1950, blz. 56.

(10) Brugge — R. A. — Aanwinsten nr. 1912.

(11) Guillots van Severen «Inventaire des chartes de la ville de Bruges», deel II, blz. 82, 102, 371.

(12) Dat het Koningsgoed te Wessegem aan de graaf behoorde wordt ons klaar bewezen in een register van renten van Assenede op Ursel (1531) (Brussel — R. A. — Chambre des Comptes nr. 45205). Daarin wordt een, sedert lange tijd niet meer betaalde, post vermeld die op dat leenhof van Wessegem terug slaat «de graeve van Vlaenderen over dominum Gheeraert de Moer». Die Geeraert de Moor, bijgenaamd «de Wessingem» tekende oorkonden in het begin der dertiende eeuw. Het Koningsgoed te Wessegem bleef eigendom van de vorsten tot het midden der achttiende eeuw.

(13) Zie jaarboek van ons genootschap van 1949.

Nedere of de Hoge Gentweg naar gelang men op Wesse-
gem of in de dorpskom moet zijn. Wij mogen dus best aan-
nemen dat Lodewijk van Male en de schepenen van Brugge
of van Gent langs onze Oude Gentweg gewandeld hebben.

De oudste mij bekende vermelding «Oude Gentweg»
dateert van 1533 ⁽¹³⁾. En in een renteboek van Marquette
waarin de renten die dat klooster op Ursel staan opgetekend
(1538) spreekt men ook van «de cleytstraete dat men zecht
den ouden Gentwech». ⁽¹⁴⁾

In de rekeningen van Brugge wordt er ook gesproken over
«dagvaarten» die men te Eeklo hield. Dit in dezelfde tijd als
die op Ursel. Ze waren wel niet zo talrijk maar we vinden er
toch het bewijs in dat ook de Antwerpse Heerweg in die tijd
gebruikt werd om van Brugge naar Eeklo te gaan en vandaar
een meer locale heerweg, over Waarschoot, om Gent te be-
reiken. Een keure, uitgaande van Thomas van Savoie en Jo-
hanna van Constantinopel bepaalde, reeds in 1248, dat Eeklo
zijn vrije weg zou hebben naar Brugge en naar Gent. ⁽¹⁵⁾.

In het «boek van al tgene dat er geschiedt is binnen
Brugghe sichtent 1477 tot 1491» wordt er nogal dikwijls ver-
meld langs welke poort belangrijke personen of militaire
groepen de stad Brugge verlaten of binnen komen ⁽¹⁶⁾.

Als men naar Gent reisde en men vertrok aan de Gent-
poort dan mag verondersteld worden dat de weg over Knesse-
lare en Ursel gebruikt werd, de Oude Gentweg dus. Gebeurde
het vertrek integendeel aan de Kruispoort dan kunnen we best
aannemen dat men de weg over Maldegem en Eeklo nam.
Welnu die Brugse kroniek vermeldt bijna evenveel in- of uit-
gangen door de Kruispoort als door de Gentpoort. Maar we
kunnen uit al die gegevens opmaken dat de Gentpoort, en dus
de Oude Gentweg, gebruikt werden wanneer men in de kortst
mogelijke tijd tussen Brugge en Gent wilde reizen. Over Eeklo
en Maldegem werd er gereisd als men niet haastig was.

De weg over Aalter werd in die tijd niet veel gebruikt.
In die Brugse kroniek wordt slechts tweemaal vermeld dat men
door de Katelijnepoort ging om Gent te bereiken. Die poort
was nochtans het uitgangspunt van de weg die, zoals ver-

(14) Rijse! — Archives Départementales — XXXII H205.

(15) Neelemans — Geschiedenis van Eeklo.

(16) «Het boek» — Mij. de Vlaamsche Bibliophilen 3e serie nr. 2.
— Gent 1859.

leden jaar gezegd, over Moerbrugge, grens Beernem-Wingene en Aalter liep.

We mogen dus aannemen dat in de latere Middeleeuwen de weg over Eeklo en Maldegem en de weg over Ursel en Knesselare de twee meest gebruikte verbindingswegen waren tussen Brugge en Gent. De weg over Ursel was de kortste en daarom noemde men hem soms de «rechte Ghendsche Heerwegh» ⁽¹⁷⁾.

De weg over Maldegem volgde dus tot Eeklo de Antwerpse Heerweg. De vermelding «Antwerpse Heerweg» vindt men niet zo dikwijls terug in oudere bronnen. Tussen Brugge en Male b. v. noemt men die weg in 1440 «de wegh die van Brugghe naer Maele streckt» ⁽¹⁸⁾. In 1562 spreekt men klaar en duidelijk van de «Antwerpsche Heerwegh», dit bij een afbakening tussen de keure van Eeklo en het ambacht van Boekhoute ⁽¹⁹⁾. En in 1572 wordt die naam nog eens vermeld voor het gedeelte van de weg tussen Adegem en Raveschoot. ⁽²⁰⁾. Maar daar is daar gelukkig nog dat itinerarium uit de 15^e eeuw waarover ik verleden jaar sprak. En wellicht zijn er nog wel meer inlichtingen in archiefstukken vervat maar er is veel tijd nodig om dat alles op te zoeken. ⁽²¹⁾.

De Antwerpse Heerweg volgt zowat de grens tussen de zandstreek en de streek die tot in de 7^e eeuw onder de invloed stond van de zee. Er mag hier wel gesproken worden over de duinengordel die zich over Assebroek, Sijsele, Maldegem, Lembeke naar Antwerpen toe uitstrekt. Of die duinengordel nu in verband te brengen is met de Flandriaanse zee of met de overstromingen uit de laatste eeuwen vóór Christus of met die van de vijfde eeuw na Christus, zeker is het dat het landschap ten Noorden van die duinengordel tamelijk snel van uitzicht verandert. Te Maldegem b. v. b. lag, ten Zuiden van de Antwerpse Heerweg, het Maldegemveld, een uitgestrekte heide. De heerweg loopt daar dwars door de duinengordel die daar zeer breed is maar men moet niet ver gaan in noordwaartse richting om een volledig ander landschap te krijgen. De heidegrond houdt reeds op te Donk om plaats te maken voor het «boombosch» en de «morasse-

(17) Brugge — R. A. — Praat nr. 1.

(18) Gent — Bisdom — Archief van St. Baafs zonder nummer.

(19) Neelemans — Geschiedenis van Eeklo

(20) Brussel — R. A. — Chambre des Comptes nr. 45198.

(21) Door Juffrouw Cafmeyer te Ste Kruts werd mij mondeling medegedeeld dat de weg in Latijnse oorkonden die op Male betrekking hebben, «via regia» wordt genoemd. Dat is zoveel als een vertaling van «heerweg»

rije en ruwaegie». De moerassen van Vake brengen ons in de polderstreek. ⁽²²⁾.

We kunnen de Antwerpse Heerweg verder best als een verdedigingslijn aanzien tegen invallen die uit het Noorden kwamen. Vindt men langs die weg niet verschillende oude nederzettingen? Het kasteel van Male, Resinge te Maldegem en Raveschoot waarover Galbert reeds spreekt, mogen wel in dit verband vernoemd worden. En nog een hele reeks andere stichtingen zouden we langs die weg kunnen vermelden : eerst en vooral de herbergen dichtbij de paallanden van Brugge (Drie Koningen, Het Schaak, Het Fortuuntje en Vormezele) en dan «den hove van Veltem» waarover reeds een oorkonde bestaat die uit de 10^e eeuw dateert ⁽²³⁾. Verder op de Vossesteert lag het Goed te Bouchoute en Pudebroek. Stakendijke en de Zwaan te Sijsele zijn twee oude nederzettingen. Het kasteel de Rostuyne lag een weinig van de weg verwijderd maar het was ermede verbonden door een brede dreef evenals Ter Bolle dat een weinig verder naar Maldegem toe lag. Rechtover Ter Bolle, aan de andere kant van de heerweg, tckent Pourbus nog een hoeve waarvan de grachten nu nog bestaan. Op Donk bracht de weg een klein gehucht tewegg van waaruit een dreef liep naar het kasteel van Brezende (Brootsende). En verder komen wij aan Resinge, de verblijfplaats van de heer van Maldegem, die ook met een rechte dreef in verbinding stond met de Antwerpse heerweg. De dorpskem van Maldegem ligt op die heerweg en verder vormde hij een paar gehuchten op Adegem (Huilendonk, Hoeke) en dan komen wij aan Raveschoot en verder op Eeklo. Plaatselijke heemkundigen zullen langs de verdere loop van die weg naar Antwerpen toe nog heel wat belangrijke nederzettingen kunnen aanstippen. Ook langs de Oude Gentweg liggen veel oude stichtingen. Het zou te lang duren om die allemaal op

(22) Gent — R. A. — Landboek van Maldegem van begin zeventiende eeuw — Maldegem nr. 582.

In dit verband kunnen we wel bewijzen naar ons jaarboek van vorig jaar blz. 37 waar *Dr. Tieleman* spreekt over de «meet». De bossen rond Zoetendale waren daar niet altijd. Er lag daar vroeger veel weiland.

(23) L. Voet «De brief van abt Othelhold» Koninklijke Belgische Academie 1949, blz. 108. In «Assebroek» van J. de Smet wordt bevond dat hier een plaatsnaanverhuizing gebeurde in de achttiende eeuw. De renteboeken van Veltem spreken echter reeds van «den hove van Velthem» in de 15^e en 16^e eeuwen, hof dat gelegen was langs de heerweg van Brugge naar Male.

te sommen. Verwijzen wij alleen maar naar de dorpskernen van Oedelem, Knesselare, Ursel, Zomergem en Lovendegem. De weg loopt er dwars door en die dorpen zijn er dus langs gegroeid.

Dit alles wijst er op dat de Antwerpse Heerweg en de Oude Gentweg zeer oude en belangrijke wegen zijn.

Maar dan is er daar nog altijd dat probleem van die Oude Brugse Heerweg. Die weg liep, zoals ik verleden jaar zegde, over een zeer grote lengte op grenzen van gemeenten. Ik denk nog steeds dat hij de oudste was van al de wegen tussen Brugge en Gent. Maar er blijven heel wat vraagtekens verbonden aan die weg. Tussen Ten Torre op Oedelem en het Kruis op Ursel staat zijn loop onwrikbaar vast. Maar van Ten Torre naar Brugge toe blijft er een moeilijkheid. Liep hij, zoals ik verleden jaar zegde, ten Zuiden van Ten Torre langs de Schouwstraat voorbij Ter Lo tot op de grens Oedelem-Assebroek om daar samen te vallen met de Oude Gentweg? Ik denk van niet en ik steun mij hierbij vooral op de kaart van Pourbus en op een kaart die de streek rond het kanaal Brugge-Gent voorstelt, in 1763 opgemaakt volgens een oudere kaart van 1615 ⁽²⁴⁾. Volgens die kaarten liep onze Oude Heerweg ten Noorden van Ten Torre langs de Zomerstraat (grens Sijsele-Oedelem) voorbij de Hekhoek om dan samen te vallen met de Sijselestraat tot op het punt waar de grenzen Oedelem, Sijsele en Ste Kruis samenkomen ⁽²⁵⁾. Men is daar niet ver meer van Male en zo kunnen we hier overeenkomen met een volksgezegde dat beweert dat van Male vele grote wegen vertrokken. Maar de weg kan ook verder naar Brugge toe gevolgd worden en wel langs de Sijselestraat (grens Ste Kruis-Oedelem) en verder langs de Lorreinedreef, waarop zich het kerkelijk grondgebied van Sijsele en de O. L. Vr. kerk te Brugge scheidde, ⁽²⁶⁾ tot op de Oude Gentweg te Assebroek. Van die plaats te Assebroek af (dus een weinig voorbij het station van Assebroek naar Brugge toe) heeft er een rechte trekking van de Gentse Heerweg plaats gegrepen ⁽²⁷⁾. Volgens de kaart van 1615, en ook volgens Pourbus, liep de weg oorspronkelijk naar de Daverlostraat en langs die straat naar Brugge.

(24) Brugge — R. A. — Kaarten nr. 475.

(25) Men is daar dicht bij Rijkevelde en ook op andere oude kaarten (b. v. Bleau) komt de Oude Brugse Heerweg dicht bij Rijkevelde.

(26) Dr. J. de Smet «Assebroek» blz. 14.

(27) *ibidem*, blz. 56.

Maar, zoals ik hoger zegde, is er mij tot nu toe geen enkele plaatsnaam bekend die mij de loop van de Oude Brugse Heerweg tussen Ten Torre en Brugge leert kennen. Dit probleem blijft dus nog nader te bestuderen.

En dan aan het Kruis te Ursel. Van dat punt af laten de plaatsnamen ons ook in de steek. Verleden jaar zegde ik dat de weg verder liep over Rijvers om te Zomergem samen te vallen met de Oude Gentweg. Maar ik heb nu veel lust om die veronderstelling te laten varen en de weg in Zuid-Oostelijke richting te doen lopen, een klein eindje op de grens Zomergem-Ursel en verder, in rechte lijn, langs de Beierwaan tot op Nekke en langs het Haakstraatje (dat op de kaart van Popp nog «Gentweg» wordt genoemd) tot op Durmen om dan naar het Zuiden af te slaan over Durmenbrug (die daar natuurlijk slechts kwam na het graven van het kanaal, dus na 1613) tot aan een kapel op Merendree en dan oostwaarts evenwijdig met het kanaal, naar Vinderhoute en Mariakerke. Tussen Lovendegembrug en Vinderhoute kan er wel een stuk van die weg in het kanaal gedolven zijn.

Bewijzen voor die nieuwe stelling heb ik nog niet. Niets anders dan dat men in 1783 de Oude Gentweg langs het Haakstraatje naar Durmen wilde doen lopen en het feit dat het langs daar de kortste afstand is naar Gent. Als de bronnen ontbreken of niet gekend zijn moet men te werk gaan met veronderstellingen en gevolgtrekkingen.

Onze Oude Brugse Heerweg was in de eerste plaats een rechte weg. Hij maakte niet veel bochten tussen Ten Torre op Oedelem en het Kruis te Ursel. En van dat Kruis moet men niet ver gaan om op een ander eind rechte weg te komen : de Beierwaan tot Nekke en het Haakstraatje tot Durmenkapel. Deze twee straten vormen een bijna rechte lijn die Zomergem van het Noord-Westen naar het Zuid-Westen doorsnijdt.

En dan nog : het Kruis te Ursel blijkt zeer oud te zijn. Ik weet er niet veel over maar het staat in alle geval op de kaart van Ferraris. Dat is nog geen bewijs voor zijn oud-zijn maar men mag toch zeggen dat de mensen in vroeger eeuwen slechts kruisen plaatsten op belangrijke punten : grenzen of aanknopingspunten van wegen. Welnu, aan het Kruis te Ursel kan men gerust de Oude Gentweg die van Maldegem kwam doen uitkomen (die weg kon ik met zekerheid volgen van

Maldegem af tot op de Veldhoek te Oostwinkel) ⁽²⁸⁾. En dan kan men aan dat Kruis er nog een verbindingsweg doen van uitkomen van Waarschoot met Brugge. Die weg liep van de Keere langs de Weststraat te Waarschoot over Stoktevijver en langs de Diepenteeckstraat (grens Ronsele-Oostwinkel, Oostwinkel-Zomergem). Hij loopt recht op het Kruis te Ursel. Een andere brede weg kwam uit Zuidelijke richting. Dat is de hedendaagse Veldstraat te Ursel die verder over Berken in verbinding staat met de Heirstraat (die van het Woestijnegoed te Aalter kwam) en met de weg naar Bellem.

Van het Kruis te Ursel vertrokken dus vijf wegen : de weg naar Gent, de weg naar Berken-Bellem, de weg naar Brugge, de weg naar Maldegem en de weg naar Waarschoot. Deze laatste weg wordt op de kaart van Ronsele (Popp) nog «weg van Ursel naar Waarschoot» genoemd.

Ook op de kaart van Ferraris kan men dat aanknopingspunt goed weervinden. Om te sluiten kunnen hier nog enkele kleinere wegen vernoemd worden, kleinere wegen die in verband staan met de Oude Brugse Heerweg.

Het Hof van Kraailo, te Adegem, l. v. ⁽²⁹⁾ had zijn verbinding met die weg langs de hedendaagse Koolkensstraat en Prinsevelddreef te Maldegem, dwars door het Maldegemveld om de Oude Heerweg te bereiken aan de Vijvereecke op de grens Maldegem-Knesselare ⁽³⁰⁾. Van Vijvereecke vertrok eveneens de Oude Eekloweg die ook dwars door het veld liep en de grens vormde tussen het domein van Papinglo en de heide die in de 18^e eeuw door de abdij van Drongen werd uitgebaat. Verder viel die Oude Eekloweg samen met de Onderdijkstraat en liep over de Appelboom te Adegem en het Wambuis naar Eeklo. En dan, op de Geete, bij de grens Oedelem-Sijsele komt de Veldstraat samen met de Oude Brugse Heerweg (die daar nu Zomerstraat wordt genoemd). Die Veldstraat komt van Maldegem, over Bogaarde en zij loopt door het Noordelijk gedeelte van het Maldegemveld.

(28) Op die plaats waar de grenzen van Adegem, Oostwinkel en Ursel samenkomen, stond er in 1278 ook een kruis (Brugge — R. A. — Aanwinsten nr. 3470).

(29) Het hof van Kraailoo lag op Adegem, dicht bij de grens van Maldegem, langs de Kraailoboek in de verlenging van de Rooikensstraat die daar met de Kraailokerkweg samenvalt.

(30) «de strate van Crayloo naer Vivereeecke». Renteboek van Assenede op Maldegem. — (Brussel — R. A. — Rekenkamer nr. 45205) — «de straete lopende van Crayloo naer Brugghe» (Gent — R. A. — Maldegem nr. 584).

Over de weg Waarschoot-Kruis te Ussel heb ik hoger reeds gesproken. Zouden wij hieruit mogen besluiten dat Waarschoot, Eeklo en Maldegem hun verbinding hadden met Brugge vóór dat de Antwerpse Heerweg bestond?

Dat zijn allemaal problemen die niet zo gemakkelijk kunnen opgelost worden want ze gaan terug naar zeer oude tijden, naar het vroegste bestaan van Brugge. Maar als er, in het Romeins tijdperk, reeds een weg liep dwars door de plaats die later Brugge zou worden naar Aardenburg toe waarom zouden er dan ook in een gebied dat reeds veel vroeger bewoond was ook geen wegen gelegen hebben die zich naar het in wording zijnde Brugge richtten?

Ik moet er natuurlijk niet de nadruk op leggen dat al die oude wegen zeer breed waren. Een weg van 25 meter breedte was geen zeldzaamheid onder het Oud Regiem. Die grote breedte was wel niet altijd het kenmerk van grote wegen, ze was meer een algemeen verschijnsel. Maar kleinere wegen waren toch wel smaller. Men kan die breedte nu nog goed reconstrueren want dikwijls lopen er smalle stroken land of bos langs die wegen, stroken die dus afgewonnen zijn op de weg. Dit is b. v. het geval langs de Sijselestraat, de Veldstraat te Maldegem, de Diepenbeekstraat tussen Oostwinkel en Zomergem. Ofwel staan er kleine huisjes langs die wegen met een smal stukje hof erbij. Dat zijn dikwijls huisjes die op cijnsgronden gebouwd zijn, op gronden die aan de heer behoorden. Die vorm van bebouwing vinden we terug langs de Veldstraat te Maldegem en de Brugstraat te Ussel. En op het Westeindeke te Maldegem, dus langs de Antwerpse Heerweg, kan men nu een dubbele bebouwing vaststellen, dus een reeks huizen die gebouwd zijn vóór andere huizen die op de oorspronkelijke breedte van de weg stonden.

Een weg was, en is, dan ook iets levends. Op sommige plaatsen werd hij breder, op andere plaatsen smaller. Of soms ging men hem een paar meters verleggen naar gelang zijn bruikbaarheid. Dat zijn van die feiten die zich nu ook nog zouden voordoen. Wanneer een weg slecht ligt vormt er zich al rap een pad op het akkerland dat er naast ligt. Natuurlijk was er onder het Oud Regiem, evenals nu, een uitgebreide wegreglementering, maar vroeger sloeg men niet zoveel acht op een stuk grond.

D. VERSTRAETE.

OUD EDELSMEEDWERK IN DE PAROCHIEKERK TE EEKLO

Het oude edelsmeedwerk dat thans nog in de parochiekerk van Eeklo bewaard wordt is heel zeker slechts een gedeelte van wat de kerk in vroegere eeuwen bezat. Goud- en zilverwerk waren in de beroerde tijden van onze geschiedenis meer dan andere kunstwerken aan vernieling blootgesteld : omwille van de kostbaarheid van het materiaal waaruit zij vervaardigd zijn werden zij dikwijls aan de smeltkroes overgeleverd.

Tijdens de troebelen van het einde der XVI^{de} eeuw zijn verschillende voorwerpen verloren gegaan. Bij de beeldenstorm van 1566 echter had men de gewijde vaten bij tijds kunnen redden. Doch in Juli 1578 was de kerk onverhoeds in handen van de Calvinisten gevallen. Op 24 October van dat jaar gingen zij naar Brugge en verkochten er aan de muntmeester volgende stukken :

een grote zilveren ciborie ;
 een heiligdom (reliëkhouders) van St-Vincent, een
 van Ste-Catharina en een van Ste-Anna ;
 drie kelken ;
 een zilveren kofferken ;
 twee zilveren schalen en andere voorwerpen,

voor een waarde van 1222 pond 8 sch. parisis (1).

Men kan zich enigszins rekenschap geven van het belang dat deze stukken zouden gehad hebben, waren zij bewaard gebleven. Daaronder waren misschien Renaissance-werken, wellicht waren er Gothische stukken, mogelijk Romaanse.

Pas in het begin der XVII^{de} eeuw begon Eeklo langzaam uit zijn puinen te herrijzen en werd het parochiaal leven her-

(1) August Van Acker Over den kloktoren van Eecloo, in de Gazette van Eecloo, 1878-1881.

ingericht. Voorlopig heeft men zich wellicht voor de eredienst met tinnen gerief beholpen. Doch van tijd tot tijd werd nieuw zilverwerk met een meer representatief karakter aangeschaft of door begoede lieden geschonken. Bij de studie van de bewaarde voorwerpen blijkt steeds de vroomheid van vroegere generaties : enkelingen — geestelijken of wereldlijken — families of broederschappen hebben deze voorwerpen geschonken tot opluistering van de eredienst, ter nagedachtenis van een familielid of uit bijzondere devotie voor een bepaalde heilige. Een opschrift in eenvoudige termen, zonder veel woordenomhaal herinnert er ons aan.

Het oudste van de bewaarde voorwerpen is een klein chrismatorium van 1623 (zie verder). Vermoedelijk werd het aangeschaft door pastoor Jan Gheuns (1616-1634), dezelfde die in 1628 belangrijke herstellingswerken ondernam aan de geteisterde parochiekerk ⁽²⁾. Dit kleine chrismatorium dient sedert meer dan 327 jaar, en nog steeds, bij het dopen van de Eeklose parochianen.

De afschaffing van sommige broederschappen op het einde der XVIII^{de} eeuw was eveneens noodlottig voor het Eeklose patrimonium in edelmetaal. De inventaris der Confrerie van Sint-Eligius, bij voorbeeld, opgeheven in 1786, vermeldt verschillende voorwerpen in zilver en goud, waarvan alle spoor verdwenen is ; alleen nummer een, de zilveren reliquie-hamer, wordt nog in de parochiekerk bewaard :

- « 1° eenen silveren haemer met de daer in synde reliquie van voorn. H. Elisius.
- 2° eenen selveren mijter.
- 3° eenen selveren staf.
- 4° een gauden cruys.
- 5° twee silveren schilden.
- 6° ses cleyne silveren stuckskens.
- 7° het houten beelt representerende Elisius met de cleedinge.
- 8° eener standaert.
- 9° eene houten casse ⁽³⁾. »

Het is niet uitgesloten dat de heropbouw van de parochiekerk (1878-1883) aanleiding was tot het verkopen van sommige zilverwerk, wat in dergelijke gevallen zeer dikwijls gebeurd

(2) E. Dhanens, De Voormalige Parochiekerk van Eekloo, De Sikkels Antwerpen, 1947, blz. 17.

(3) Stadsarchief Eekloo, nr. 469.

is. Men weet dat de oude kerkmeubelen, altaren, beelden, enz. verkocht werden. Ook koperen kandelaars — zes in rood koper en veertien in geel koper — en een koperen kruis werden in die tijd verkocht ⁽⁴⁾.

Nochtans bewaart men in de sacristie heden nog een twaalfstal voorwerpen uit de XVII^{de} en XVIII^{de} eeuw die, alhoewel niet van uitzonderlijke waarde, toch niet van alle belang ontbloot zijn. Verschillende daarvan zijn gedateerd of dragen een opschrift en bijna alle stempels konden geïdentificeerd worden, zodat zij alleszins merkwaardig zijn voor de studie van de edelsmeedkunst in het graafschap Vlaanderen (Gent en Brugge).

Het was niet mogelijk het onderzoek zo ver door te drijven dat alle vraagtekens omtrent deze werken uitgeschakeld werden. De identiteit van sommige schenkers, die soms maar door initialen aangeduid zijn, kon niet altijd vastgesteld worden.

Hier volgt dan de beschrijving van de bewaarde voorwerpen. Aangezien zij niet zeer talrijk zijn heb ik de chronologische volgorde verkozen boven een systematische rangschikking.

* * *

1623.

Zilveren *chrismatorium* in de vorm van een klein schrijn, 8,3 cm hoog, 7,7 cm lang en 4,5 cm breed, bestemd voor het toedienen van het H. Doopsel.

Dit zeer eenvoudig koffertje bevat twee cilindervormige vaatjes, een voor het H. Chrisma en een voor de Olie der catechumenen.

Het deksel, in de vorm van een schilddak, vertoont een gegraveerde versiering, en is door een bolletje bekroond. Het kruisje is verdwenen.

Naast de beide Gentse keurstempels uit het begin der XVII^{de} eeuw ziet men het merk van Peter van Sychen, ingeschreven in de Gentse gilde na 1589 en vóór 1637 ⁽⁵⁾. De dekenletter V wijst op een uitvoering in het jaar 1623.

(4) Gazette van Eecloo, nr. 561, 14 Juli 1878. Bekendmakingen : — Archief van de Kon. Commissie voor monumenten en landschappen, nr. 3608/36. Brief van de gouverneur van 30 Juni 1884.

(5) J. Casier, *Les orfèvres flamands et leurs poinçons*, Gent, 1919, pl. III recto.

Deze Peter van Sychen vervulde verscheidene ambten in de Gentse gilde. In 1624 werd hij gezworene, in 1645 waardeerder en in 1646 en 1650 opnieuw gezworene ⁽⁶⁾. Hij is de stamvader der beroemde goudsmedenfamilie der van Sychen. Een van zijn meesterwerken is de monstrans van Zele ⁽⁷⁾.

Dit doopkoffertje is het oudste stuk in onze parochiekerk. Het is wellicht een van de eerste — zoniet het eerste zilverwerk, dat na de beroerde tijden der godsdienstoorlogen voor de stilaan heroplevende gemeenschap werd aangeschaft (zie boven). Daardoor verwerft het een bijzondere betekenis.

1669.

Zilveren schotel en ampullen.

De langwerpige afgeronde schotel, 29 cm × 22 cm, met eenvoudige geprofileerde rand vertoont volgende kentekenen :

Op een smalzijde van de rand ziet men het wapenschild der familie Veltganck : een schuinkruis met vier klavers, met als helmteken een knotsdrager (evenwel zonder helm). Deze familie woonde te Eeklo in de XVII^{de} en XVIII^{de} eeuw. Jacobus Veltganck was baljuw ± 1680 ; Jan Baptist Veltganck was advocaat in de Raad van Vlaanderen, begin XVIII^{de} eeuw. Dit zelfde wapenschild treft men aan op het gewelf van het doksaal in de kapel van O. L. Vr. ten Doorn ⁽⁸⁾.

Op een langzijde bevinden zich de stempels : de twee keurstempels van de stad Gent, de dekenletter D (1669) en de stempel van de goudsmid Philips Cachoïere (Cachoer) die in 1637 in de Gentse gilde werd ingeschreven. In 1659 was hij waardeerder en in 1660 gezworene dezer gilde ⁽⁹⁾.

Op de onderkant van de schotel leest men de inscriptien EECKELOO en MCV. Deze laatste letters zijn vermoedelijk de initialen van een Maria Cornelia Veltganck. In geen geval kan het een chronogram zijn.

De ampullen, 10 cm hoog, op rond voetstukje, zijn evenals de schotel door profileringen versierd. Hetzelfde wapenschild bevindt zich op de tuiten. Op de deksels enerzijds de letter A (aqua) en anderzijds de letter V (vinum). De oren hebben de vorm van een gebroken volute. Op de onderste rand eveneens de inscriptie EECKELOO.

(6) J. Caster, o. c. pl. X recto en verso.

(7) L. en F. Crooy, *L'orfèvrerie religieuse en Belgique*. Bruxelles-Paris, 1911, blz. 70.

(8) P. Antonellus Verschuere ofm., *De Minderbroeders te Eekloo*. Mechelen 1949, blz. 32-33.

(9) J. Caster, o. c., pl. III recto en pl. X verso.

XVII^{de} eeuw (tweede helft).

De oudste *kelk*, van verguld zilver, 26,3 cm hoog, op ronde voet is sierlijk van vorm, doch onversierd. Er worden geen stempels op aangetroffen (misschien verdwenen zij bij een restauratie), doch naar het profiel van de knoop te oordelen, kan hij uit de tweede helft der XVII^{de} eeuw dateren.

1709.

Ciborie van verguld zilver, 39 cm hoog.

De ronde voet, de knoop evenals de cuppa zijn versierd met druiventrossen en korenaren : symbolen van de H. Eucharistie. Op de rand, binnen in de voet, leest men :

DOEN MAECKEN BY DE CONFRERS VAN HET
HOOCHWEERDICH UYT DE GHEMEENE
CASSE VAN EECKLOO ANNO 1709.

Deze ciborie werd dus gemaakt in opdracht van de confrerie van het Allerheiligste Sacrament.

Men kan de twee keurstempels van de stad Gent herkennen, de dekenletter E (1707-09) en de stempel van de goudsmid Jacobus Philips, ingeschreven in de gilde in 1691 ⁽¹⁰⁾. Hij was gezwoorene der gilde in 1703 en 1707 en eerste deken in 1710-11 ⁽¹¹⁾.

XVIII^{de} eeuw (begin) en 1724-26.

Het laat-barokke, zilveren *wierookvat*, 27 cm hoog vertoont drie medaillon's waarin een voorstelling van O. L. Vrouw, het Maria-monogram en het Christus-monogram, en is verder door bladwerk versierd. Er konden geen stempels op geïdentificeerd worden. Vermoedelijk verdwenen zij tijdens een herstelling.

Het bijhorend *wierookscheepje*, in de vorm van een schelp, op rond voetstuk, vertoont behalve de Brugse stempels, het merk van Jan Beaucourt en de dekenletter L, overeenstemmend met de periode November 1724 tot Januari 1726. ⁽¹²⁾. De krul, die aan de ene kant tot handvat moest dienen, is verdwenen.

De zilversmid Jan Beaucourt is dezelfde die de beroemde monstrans van O. L. Vrouwe kerk te Brugge, genaamd de «kat van Beversluys» in 1726 maakte, dewelke tentoongesteld werd te Brugge onder n° 20.

(10) J. Casier, o. c., pl. III verso.

(11) J. Casier, o. c., pl. XI verso en pl. XII recto.

(12) De chronologie van de dekenletter evenals de identificatie van de zilversmid dank ik aan E. H. C. Denorme.

1726.

Chrismatorium bestaande uit drie zilveren vaatjes op drie-lobbige schotel waarvan de grootste breedte 21 cm bedraagt. De drie vaatjes, 16 cm hoog, bestemd voor het H. Chrisma, de olie der catechumenen en de olie der zieken, zijn op de schotel vastgevezen. Deze vaatjes, op ronde geprofileerde voet zijn tamelijk dikbuikig en versmallen een weinig naar boven toe. De rand evenals de dekseltjes zijn eenvoudig geprofileerd. Alle drie zijn door een kruisje bekroond en dragen een sierlijk inschrift :

O ✱ CATECHUMENORUM

IOES ✱ BAP ✱ DE ✱ RYCKE ✱ PASTOR ✱ IN
✱ EECLOO ✱ ANNO ✱ 1726 ✱ DONO ✱
DEDIT ✱

Op het deksel, de afkorting CAT.

O ✱ INFIRMORUM

IOES ✱ VAN ✱ WEST ✱ PASTOR ✱ IN ✱
LEMBEKE ✱ ET ✱ DECANUS ✱ DISTRICTUS
✱ ARDENBURGENSIS ✱ ANNO ✱ 1726 ✱
DONO ✱ DEDIT ✱

Op het deksel, de afkorting IN.

O ✱ CHRISMATIS

IACOBUS ✱ CROES ✱ PASTOR ✱ S^ti LAU-
RENTIJ ✱ ANNO 1726 ✱ DONO ✱ DEDIT ✱

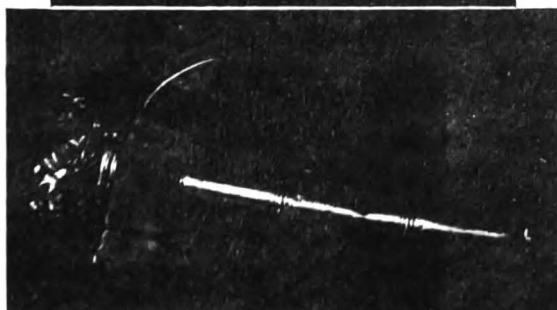
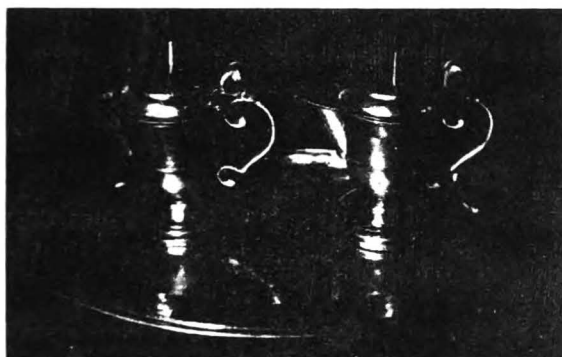
Op het deksel, de afkorting CHR.

Joannes Baptist De Rycke was pastoor te Eeklo gedurende 46 jaar (1714-1759) — de langste pastoorscarrière die men gekend heeft.

Alle drie de vaatjes en ook de schotel dragen de keurstempels van de stad Brugge, de dekenletter M (1726-29) en de stempel van een zilversmid die tot heden niet kon geïdentificeerd worden (13).

Dit chrismatorium mag als een merkwaardig type in zijn soort beschouwd worden. Het genoot de eer geciteerd te worden door L. en F. Crooy, o.c., blz. 163.

(13) E. H. C. Denorme, verschaftte ons welwillend de juiste chronologie van de dekenletter en verdere inlichtingen over deze ongeïdentificeerde smid. Hij vermeldt niet minder dan acht werken van dezelfde smid.

Neg. A.C.L., Brussel.

Afb. 1. — Schotel en ampullen, 1669.

Afb. 2. — Chrismatorium, 1726.

Afb. 3. — Relikwie-hamer, 1748.

1731.

De zilveren *straalmonstrans* (totale hoogte 76 cm) vertoont de ietwat overladen vormen der laat-Barok. De voet, met vier in- en uitwaarts zwenkende lobben, vertoont in twee medaillons O. L. Vrouw met Kind Jezus en Sint-Vincentius, patroon der parochie. Op de vergulde stralen zijn zilveren versiersels aangebracht : twee aanbeddende engelen, engelenkopjes, guirlanden en Jezus voorgesteld als verrijzend. De monstrans is bekroond door een zilveren kroon met bol en kruis.

Op de voet leest men : EECLOO 1731.

De stempels wijzen uit dat deze monstrans het werk is van de Brugse zilversmid Jacobus De Langhe, die ingeschreven werd in de gilde op 27 Februari 1724 ⁽¹⁴⁾.

1734.

Het *processiekruis* van zilver heeft een totale hoogte van 72 cm, de zilveren bol inbegrepen. De drie bovenste uiteinden zijn met palmetten versierd. Het vergulde Christusbeeld is goed gevormd ; het hoofd, zonder doomenkroon is op de rechterschouder gezakt ; een smal lendendoek is door een koord vastgehouden.

Op de rugzijde van het kruis bevindt zich het inschrift EECLOO 1734. Er werden geen merken op aangetroffen.

1748.

De zilveren *reliëkhouders* van Sint-Elloo in de vorm van een hamer, heeft een totale lengte van 28 cm. De grootste breedte meet 12 ½ cm.

De steel van de hamer is, door twee geprofileerde bandjes, in drie geledingen verdeeld. De kop van de hamer is voorzien van een klauw ; een kroontje is er op bevestigd. In de ene zijde van de kop is een cirkelvormig doosje bevestigd, dat de relikwie van Sint-Elloo bevat. Aan de andere zijde leest men het inschrift :

EECLOO 1748 PVDP ✱ BG ✱ IVS ✱

Het was niet mogelijk de initialen van de schenkers te identificeren.

(14) C. Van den Haute, Poinçons inédits d'orfèvres brugeois, in Annales de la Soc. d'Emulation, LXIII (1913) blz. 257-260).

Volgens de merken op het kroontje is deze relik-hamer, evenals de straalmonstrans, het werk van de Brugse zilversmid Jacobus De Langhe ⁽¹⁵⁾.

Het gebruik van de hamer-vorm voor de relikwie van Sint-Elooi is niet uitzonderlijk. De Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel bewaren een zilveren hamer (inv. n° 4150) aldaar gedateerd van de XIII^{de} eeuw. Ook te Kruishoutem wordt er een bewaard.

Zoals boven aangehaald behoorde deze hamer toe aan de Confrerie van Sint-Elooi. Nu nog wordt hij op het feest van de H. Elgius ten zegen aangeboden, en bijzonder vereerd door de smeden, wagenmakers en boeren.

1769.

Een zilveren *kelk*, met vergulde cuppa, 26 cm hoog, is met rijke Rococo motieven versierd. Op de onderste rand leest men : IOES IGNS VAN CROMBRUGGHE PBR ECLONIAE NATUS 6ta OCTOBRIS 1734 FS IGNATII ET MARIAE CORNELIX DE PAUW. Daaruit blijkt dat deze kelk toebehoorde aan Joannes Ignatius Van Crombrugghe, priester, geboren te Eeklo op 6 Oktober 1734, zoon van Ignatius - en Maria Cornelia De Pauw.

Naast de keurstempels van Brugge herkent men het jaarcijfer (17)69 en de stempel van de zilversmid Ch. Benninck van wie men een paar werken in het Gruuthuze Museum te Brugge bewaart, onder andere het schild der broodbakkers eveneens van het jaar 1769, en een koffiekkan van het jaar 1761 ⁽¹⁶⁾.

1773.

Het *missaal* — een Plantijndruk van 1773 — heeft een rood-fluwelen band. Elke zijde is met zes zilveren plaatjes, in de vorm van palmetten, belegd : vier in de vier hoeken en twee tegenover de twee sloten. De versiering van palmetten en sloten vertoont de grillige vormen van de laat-Rococo.

Een bijpassend *lessenaar*je eveneens met rood fluweel en zilver, dateert wellicht uit het zelfde tijdperk.

1782.

Een eenvoudige zilveren *kelk* met vergulde cuppa, 27 cm hoog, vertoont behalve de Gentse keurstempels het jaarcijfer

(15) C. Van den Haute, o. c.

(16) De tentoonstelling van Edelsmeedkunst in het Brugse, 1950. Cat. nr. 187 en 322.

(17)82. Hij is het werk van de zilversmid F. Devray, ingeschreven in de Gentse gilde in 1780 (¹⁷).

XVIII^{de} eeuw (einde).

De H. Kruisrelikwie wordt bewaard in een houten kruis, met zilver belegd; de totale hoogte, met sokkel inbegrepen bedraagt 51 cm.

Het zilverbeslag van de driezijdige sokkel, bestaande uit smalle bandjes, blaadjes en schelpen, is uitgesneden, zodat de afwisseling van materiaal het decoratief effect verhoogt. De drie armen van het kruis eindigen in zilveren palmetten. In het hart van het kruis bevindt zich het doosje met de H. Kruisrelikwie.

Er zijn geen merken noch inschriften aanwezig.

XIX^{de} eeuw (begin).

Schotels met ampullen. Het langwerpig afgerond schoteltje (22,5 × 13 cm) is langs de rand met een parelband versierd. De ampullen, 13 cm hoog, zijn van geslepen kristal in zilveren omvatting. De zilveren voet, evenals de zilveren bandjes rond buik en hals zijn met een parelband versierd. Het ene deksel vertoont een wijngaardrank en druiventrossen — allusie op de wijn; het andere is versierd met verschillende schelpen — allusie op het water.

Het is Frans werk (Parijs?) uit de periode 1819-38 (¹⁶).

XIX^{de} eeuw (midden).

Een *ciborie* van verguld zilver, 46 cm hoog, op zeslobbige voet, is versierd met drie engelenkopjes, druiventrossen en korenaren.

Het is Belgisch werk, te dateren tussen 1831 en 1869 (¹⁹).

Vermelden wij nog een zestal osculatoria — kleine reliekhoudertjes — waaronder die van O. L. Vrouw en St-Vincentius.

Onder het edelsmeedwerk dat aangeworven werd sedert het bouwen van de nieuwe kerk, mogen vermeld worden :

1886 : De grote neo-gothische torenmonstrans van verguld zilver. Op de voet leest men het opschrift : DONO DEDIT A. VAN DOOSSELAERE ANNO 1886.

(17) J. Caster, o. c., pl. V verso.

(18) M. Rosenberg, Der Goldschmiede Merkzeiche, Frankfurt a/M, 1922-1928, vol. IV, blz. 263.

(19) M. Rosenberg, o. c., blz. 12.

1910 : De grote ciborie van verguld zilver. Op de binnenste rand van de voet leest men : «*In memoriam introductionis solemnis R. A. Decani De Temmerman d.d. Sacerdotes Eclonie nati MCMX.*»

* * *

Noterenswaardig, ten slotte, zijn de *drie tinnen olievaatjes*, 12.5 cm hoog, bestemd om het Chrisma en de H. H. Oliën, op Witte Donderdag op het Bisdom af te halen. Op Goede Vrijdag worden zij dan door de Z. E. H. Deken aan de EE. HH. Pastoors van de dekenij uitgedeeld.

Deze vaatjes, nagenoeg cilindervormig, dateren wellicht uit de XVII^{de} eeuw. Zij zijn met concentrische cirkels versierd. Op de deksels, evenals op de buik van de vaatjes leest men : S. CHR, O.CAT, O.INF.

* * *

Register van persoonsnamen.

		blz.
Beaucourt, Jan	zilvermid te Brugge	25
Benninck, Ch.	zilvermid te Brugge	29
Cachoirre, Philips	zilvermid te Gent	24
Croes, Jacobus	Pastoor te St-Laureins	26
Crombrugghe, Ignatius	vader van Joannes Ignatius	29
Crombrugghe, Joannes Ignatius	priester te Eeklo	29
Devray, F.	zilvermid te Gent	30
Doosselaere, A. Van	te Eeklo	30
Langhe, Jacobus De	zilvermid te Brugge	28 29
Pauw, Maria Cornelia De	moeder v. J. I. Van Crombrugghe	29
Philips, Jacobus	zilvermid te Gent	25
Rycke, Joannes Baptist De	pastoor te Eeklo	26
Sycken, Peter Van	zilvermid te Gent	23
Temmerman, De	deken te Eeklo	31
Veltganck,	familie te Eeklo	24
West, Joannes Van	pastoor te Lembeke	26

Dr. Elisabeth DHANENS.

MOLENS BINNEN HET MAALGEBIED VAN HET LAND VAN DE WOESTIJNE.

De heer van het Land van de Woestijne had het maalrecht, niet alleen binnen zijn heerlijkheid, maar ook daarbuiten, en wel binnen een kring met de straal van een mijl of een uur gaans, rond een staak die stond te Aalter, op de zuidelijke berm van de vaart, ter wijk Oostmolen.

In de denombrementen van het Land van de Woestijne staat er :

«Item zoo behoort den heere toe ter causen van
»zijnder voorschreven heerlichede, vrie maelderije
»ende visscherie, waeraf den heere heeft eene staeke
»staende ter plecken ghenaeamt ter Oostmuelene, bin-
»nen de voorschreven prochie van Haeltre, up zijn
»voorschr. heerscip, ende dat niemant binnen eene
»mijle ommegeens der zelve staeke eenige muelen
»maeken en magh, noch maelen anders dan te zijnen
»muelen, noch voghelen, noch visschen, dan elck in
»zijn besloten vivers ofte grachten, up zeker boeten
»ende verbuerten die daer toe staen ; het en zij bij
»den consente van heere ofte van zijnen dienaere,
»bailliu ofte ontfanghere. Want den heere den
»stroom ende den wint binnen voorschreven omme-
»ganghe al toebehoort.»

In het leenboek van het land van de Woestijne van 1729, staat het relaas geschreven van de oprichting van de mijlstaak, op 25 September 1538, maar hoogst waarschijnlijk gaat het hier om een vernieuwing van die staak. Immers, in een schrijven van een archivaris van Rijsel, daterende van 1745, en dat in de papieren van Mevrouw gravin Karel de Grunne berust, leest men dat er in een denombrement van het Land van de Woestijne, overgegeven door Jan van Gistel in 1365, staat, dat deze heer eigenaar was van drie molens en het recht van maalterij bezat. En deze drie molens zullen wel dezelfde

zijn als die, vermeld in de staat van het goed nagelaten door Jacob van Vlaanderen, heer van het Land van de Woestijne, overleden in 1566, te weten : de koornmolen van *Aalter*, de molen van *Knesselare* en de molen van *Ursel* (R. A., Brugge, Aanwinsten 2874/i).

Uit de volgende feiten blijkt dat de heren van het Land van de Woestijne hun maalrecht binnen de gezegde kring deden handhaven :

I. — In 1630 had de heer van Bellem een molen opgericht dichtbij de brug van *Bellem*. De heer van het Land van de Woestijne had hem hierover, hetzelfde jaar reeds, voor de Raad van Vlaanderen gedaagd, omdat die molen binnen de meerzegde kring stond. Van zijn kant sustineerde de heer van Bellem dat hij binnen zijn heerlijkheid van Bellem en Schuurveld stond. In 1745 was dit proces nog hangende, onbeslist, in de Grote Raad te Mechelen. In gezegd jaar 1745 sluiten de heer van het Land van de Woestijne en de vrouw van Bellem, aangaande al de tussen hen hangende geschillen, een transactie ; nopens de molen van Bellem wordt er daarin bepaald :

«Verklaert de prins van Rubempré (heer van het
»Land van de Woestijne) dat de sentencies ten
»voordeele van den baron van Bellem, door den
»Raed van Vlaanderen verleend (en waartegen hij
»in beroep gegaan was te Mechelen) zullen blijven
»staen en effect sorteren, belovende nietmin de
»vrouw douairière van Bellem, dat de modeme heer
»van Bellem, haar minderjarige kleinzoon, en zijn
»successeurs, geen tweeden molen of andere molens
»zullen mogen erigeren binnen Bellem, immers bin-
»nen eene mijl van de oude mijlstaak te Oostmeulen.
»De bestaande molen mocht echter op dezelfde
»plaats hersteld of herbouwd worden, in geval hij
»door ongeval van brand, tempeest of anderzins
»kwam geruineerd te worden, gedestructeerd of om-
»ver gewaaid, of van ouderdom van nieuw opge-
»maakt moest worden.» (Papieren Gravin de Grun-
ne. Transactie geregistreerd door de Schepenen van
gedele van Gent).

II. — In 1718 spande de prins van Rubempré, heer van het Land van de Woestijne, een proces in tegen Amout Ver-
cruysse te Ursel, omdat deze, tot groot nadeel van gezegde
prins octrooi verkregen had om een molen te Ursel op te rich-
ten. Het verleende octrooi werd ingetrokken. (Papieren van
Gravin de Grunne).

III. — In 1710 was het sekwester van de Rijngraaf, heer van het Land van de Woestijne, in proces tegen Jacques Goethals, nopens het recht van de wind te Ursel (dito papieren). Meer is er over dit proces niet geweten. Deze Jacques Goethals was pachter van de banmolen te Ursel. Misschien had hij zich willen ontvoogden of had hij een molen willen bouwen op een andere plaats.

IV. — Met toelating van de heer van Wulfsberge, hadden Joris Goethals en Joris Scheeris een koomwindmolen opgericht te Ursel, op de wijk Onderdale, binnen de heerlijkheid van Wulfsberge. De Rijngraaf had van de Watergraaf van Vlaanderen een vonnis verkregen, dat het sluiten van de molen beval.

Jacques Goethals, pachter van de molen, heropende hem echter. Door de Rijngraaf gemaand hem terug te sluiten, maakten de eigenaars de zaak aanhangig bij Zijn Majesteits Rekenkamer te Brugge. Deze verleende de 11 Juli 1668 een octrooi, hen toelatende de molen te heropenen, mits een jaarlijks recognitie van twee hoed tarwe, te leveren of te betalen in Zijn Majesteits spijker te Gent (R. A. Gent, Fonds L.v.d. Woest., bundel n^r 21).

V. — Ter gelegenheid van zijn proces met de heer van Bellem, liet de Rijngraaf in 1651 een kaart maken van de kring van één mijl rond de staak te Oostmolen (Kaart in het Algemeen Rijksarchief te Brussel). Volgens de tekst die op deze kaart staat, was de Rijngraaf toen in proces nopens de molen van *Bellem* (zie hiervoren) en nopens die van *Hoetsele binnen Zomergem*.

Bovendien staan op die kaart aangeduid :

a) *het Steenovenstuk te Aalter*, op het einde van de Buntelaarstraat, «daer Maerten van Poucke heeft willen een muelen rechten» ;

b) *het «Bogaertstuck»*, op het gescheid van Bellem en Zomergem, «daer Jaecques van Haelst een muelen heeft willen rechten».

Ongetwijfeld heeft de heer van het Land van de Woestijne het oprichten van deze twee laatste molen verhinderd en wel, voor wat de eerste betreft, omdat hij rond die tijd (1650) toelating verleend had tot het oprichten van een molen te Hoekestraat, onder Knesselare, amper een halve kilometer westwaarts van het Steenovenstuk.

* * *

Het was aan particulieren eveneens verboden graan te malen met *handmolens* of *kweerns*. Wie zulks wilde doen, moest oorlof van de heer verkrijgen en hem een jaarlijkse recognitie of erkenningsrecht betalen.

Zo b.v., in 1667, betaalde Marten Vyncke 16 schellingen «om te moghen stellen tot Beircken (Ursel) eenen hantmuelen ofte queirne om boucqueet te pellen» (R. A. te Gent, L.v.d.W., bundels 13-15).

In 1740 won de heer van het Land van de Woestijne het advies van een rechtsgeleerde in, en daaruit blijkt dat de baljuw al zulke personen zou kunnen «calengieren», die van een kweem gebruik maakten om graan te malen.

* * *

Op de hierboven vermelde kaart van 1651 staan de volgende molens getekend, binnen de kring van een mijl rond de staak te Oostmolen :

1. Hoekestraat, binnen Knesselare ;
2. Pietendries, binnen Knesselare ;
3. Aalter ;
4. Bellem ;
5. Hoetsele, binnen Zomergem ;
6. Ursel ;
7. Kncsselare (Plaetsemolen).

Ik heb geen gegevens betreffende *Hoetsele molen*. Heden ten dage staat er nog een molen op Hoetssel, die wellicht op dezelfde plaats staat als de hier besprokene.

De molen op *Ursel*, die onder het oud regiem eigendom van de mulders was, maar op cijnsgrond van de heer van het Land van de Woestijne gebouwd was, stond niet ver van de kerk, op de wijk Roze. Beschadigd door beschieting, werd hij in 1940 ten gronde afgebroken. Behalve namen van molenaars, bezit ik geen verdere gegevens over deze molen.

Philibert Rym, heer van *Bellem* en Schuurveld had in 1629 oorlof verkregen van de Rekenkamer van Rijsel, om molens op te richten in zijn twee heerlijkheden (Archives départementales du Nord, B 1656). In 1630 stemden de Staten van Vlaanderen er in toe dat de *koornwindmolen van Bellem* opgericht werd op 18 roeden van de zuidelijke berm van de vaart. Zij lieten bovendien toe dat er aarde van de bermen zou gebruikt worden om de molenberg te maken (R. A. Gent.

Staten van Vlaanderen, reg. 553, fol. 207). Over de moeilijkheden die de heer van Bellem nopens deze molen had met de heer van het Land van Woestijne, werd hiervoren reeds gehandeld.

In 1794, bij de bezetting van ons land door de Fransen, werd deze molen nationaal eigendom verklaard. Hij behoorde toe aan de Vrouw van Bellem, Louisa-Augusta, prinses van Montmorency, gehuwd met Joseph-Marie, prins van Lorraine-Vaudemont, een verwant van de koning van Frankrijk, die naar het buitenland uitgeweken was. Het kasteel en gans het domein van Bellem waren toen ook aangeslagen geweest, maar als de tijden keerden was daar nog maar weinig van verkocht en het goed kwam terug aan de oude eigenaars, die het echter in 1808 verkochten aan Jacob-Lieven van Caneghem.

De molen nochtans was toen reeds verkocht aan Jan-Baptist de Weirt.

De laatste eigenaars van die windmolen waren de Kinderen Bruno de Reu, die hem in 1911 lieten afbreken en door een stoommaaldery vervangen.

Frans Rym, baron van Bellem (†1681), had een stichting gedaan om olie te kopen voor de Godslamp in de kerk van Bellem en die stichting was bezet op de molen van dat dorp. Het bedrag ervan beliep, in 1834, 32 fr. 64 ct., toen J. B. de Weirt aan de Kerkfabriek een perceel grond afstond, als aflossing van het kapitaal van de stichting.

In de wettelijke passeringen van Bellem is er spraak van een *oliemolen*, maar tot nu toe werd nog geen nader bescheid over die molen gevonden (R. A. Gent. Bellem, n^r 18, folio 57).

* * *

Blijkens gegevens uit het renteboek van de kerk van 1513, stond de *koornmolen van Aalter* toen op de Lindenberg (die gelegen is omtrent halfweg tussen de kerk en het station, links als men van de kerk komt, aan de huidige Stationstraat die, tot vóór enkele tientallen jaren, nog gemeenlijk de Meuledreef genoemd werd. — (Kadaster, Sectie H 602-603).

Deze molen was reeds in 1564 verdwenen, want de rekening over het beheer van de goederen van de heer van het Land van de Woestijne over dat jaar, spreekt van een oude molenwal, die onverpacht is. En een renteboek van het Land van de Woestijne, van 1577, vermeldt ook de oude molenwal op de Lindenberg. Evenzo de armendisrekening van 1631.

De molen was overgebracht geweest naar het driehoekig stuk grond, gelegen tussen de straten van de kerk naar Woestijne en naar Oostmolen en de straat van Stratem naar Houtem, dus juist achter de plaats waar nu het Heilig Hart-monument staat. Gezien zijn ligging, werd hij soms de molen «ter strate» genaamd (o.a. in L.v.d.W. 31, en L.v.d.W. 32, folio 86).

Maar reeds in 1590 werd hij door de Hollandse Vrijbuiters «samen met de kerk en met meer andere huizen» afgebrand (Ms. in bezit van De Potter en aangehaald in zijn Geschiedenis van Aalter; Gent, 1865). De molen werd echter op dezelfde plaats herbouwd.

In 1757 werd de molen «ter Strate» afgebroken en terug naar zijn oude plaats, op de Lindenberg, overgebracht (Papieren van Gravin de Grunne).

De molen van Aalter, zowel als de grond waarop hij stond, is altijd eigendom geweest van de heer van het Land van de Woestijne, tot dat hij, rond 1845, door Joseph Muschoot gekocht werd. Hij werd in 1883 gesloopt en mettertijd werd ook gans de molenberg afgevoerd. De «bergjes» in de hof van de Staatsmiddelbare school werden met de aarde, voortkomende van deze molenberg, gemaakt.

De molen van Aalter was met twee renten belast, te weten :

1) een rente van 6 pond parisis 's jaars, om een jaargetijde te doen voor Gerard van Gistel, heer van het Land van de Woestijne († rond 1358) en voor zijn echtgenote en voor een ander jaargetijde voor hun zoon, Jan van Gistel, eveneens heer van het Land van de Woestijne (†1365?) en voor dezes echtgenote (Kerkarchief) ;

2) een rente van 18 pond parisis om wekelijks twee missen te lezen ter ere van Sint-Cornelius. Waarschijnlijk werden deze missen rond 1550 gesticht door Lodbewijk van Vlaanderen, ridder van het Gulden Vlies en heer van het Land van de Woestijne.

De rente voor deze missen — meulemissen genaamd — bedroeg 1 pond 10 schellingen groten na de godsdiensthroerten, wanneer nog slechts een mis gedaan werd, en wel op de eerste Dinsdag van elke maand.

Het kapitaal van die twee renten werd in 1831 aan de kerkfabriek uitgekeerd door graaf Karel van Merode, die de laatste heer van het land van de Woestijne geweest was (Kerkarchief).

De jaargetijden sub 1) werden sedertdien versmolten met andere jaargetijden.

De maandelijks mis ter ere van Sint Cornelius wordt nog regelmatig gedaan, maar zij wordt thans betaald door de Gilde van Sint Cornelius, die alzo, al zij het wel onbewust, de traditie van de molenmissen voortzet.

Ten opzichte van de belastingen werd de molen van Aalter, tijdens het oud regiem, zoveel getakseerd als 10 gemeten 240 roeden land.

Zoals wel het geval zal geweest zijn bij de meeste molens was er een rosmolen (paardemolen) bij deze molen, om toch te kunnen malen in geval van windstilte.

Nog een detail : Op honderden percelen land te Aalter lag een belasting (de even- = haverrente), verschuldigd aan Z. M. spijker te Gent. In een stuk van 1593 uit het gemeentearchief van Aalter, leest men dat de ontvanger van de spijker, om de onwillige personen te dwingen hun belasting te betalen, gewoon was de molen van de heer van Aalter te sluiten.

* * *

In het renteboek van de kerk van Aalter (1513) wordt een «*oliemolen* bij den goede van Wibrouc» vermeld. In het landboek van 1635 draagt het perceel nr. 1492 (thans Kadaster C 160), gelegen aan de Weibroekdreef de naam «*d'Oliemolen*» en wordt het deel van de Groenenweg, tussen Bellemstraat en de Weibroekdreef, «*d'Oliemolenweg*» geheten.

In de wettelijke passeringen van 1585 vindt men «*op de Hoelmeulen*» als aanduiding voor een perceel land, gelegen in de bovenvermelde omgeving. De kerk en de armendis hadden aldaar ook elk een perceel grond liggen (landboek nrs 1485 en 1486), «*op d'oliemeulen*» en in het renteboek van het Land van de Woestijne van 1577 wordt het deel van de Weibroekdreef in deze omgeving «*t Meuleweghelken*» genaamd. Dit alles wijst er dus op, dat deze oliemolen op of dichtbij het perceel landboek nr. 1492 gestaan heeft.

Anderdeels geeft de rekenkamer van Rijsel, in 1573, oorlof aan Jacob de Cortewille (heer van Lake en hoogbaljuw van Aalter) een windmolen om olie te stampen, te herbouwen. Hij moest daarvoor jaarlijks aan de ontvanger van de domeinen in Oost-Vlaanderen een recognitie betalen van 12 schellingen Vlaams, boven de 3 stuivers parisis die hij vroeger

voor de gezegde molen betalen moest (Inventaire sommaire des archives hospitalières de Lille en Archives départementales du Nord, B 1626).

In de rekening van de ontvanger van de gezegde domeinen over 1651-1652 staat er dat niets meer betaald wordt, vermits de bedoelde molen totaal verwoest is (R. A. Gent, fonds Staten van Vlaanderen, nr. 4765). Moeten wij hierdoor verstaan dat deze oliemolen verwoest werd tijdens de beroerten van het einde der 16^e eeuw? In 1640 betalen de Staten van Vlaanderen vergoeding aan Emmanuel Cortewijle voor het gebruik van een molenwal en gronden, gelegen aan de zuidelijke oever van de vaart (R. A. Gent, Staten van Vlaanderen, register 561, fol. 573).

In de rekeningen over het beheer van de goederen van de heer van het Land van de Woestijne, en wel in die over de jaren 1655, 1665 en 1667, wordt er verantwoording gegeven over de verpachting van nog een andere oliemolen, die echter in 1667 niet meer «gestelt» was. Verdere gegevens over deze oliemolen zijn niet bekend.

Na 1667 vindt men in het archief van Aalter geen spoor meer van een oliemolen, tot dat, in de omstelling van de belastingen over het jaar 1777, Guillaume Waelput vermeldt wordt als stamper op de oliemolen. Hij was, nog in 1766, mulder op de koommolen; de omstellingen van de jaren liggende tussen 1766 en 1777 onthreken, zodat het juiste jaar van de oprichting van deze oliemolen niet kan gevonden worden.

Guillaume Waelput overleed in 1782 en van 1783 af wordt zijn schoonzoon, Pieter Jozef van Rijckeghem, in de omstellingen als stamper vermeld. Het is echter zonderling dat Waelput, tot aan zijn dood als stamper vermeld wordt, hoewel van Rijckeghem het perceel waarop de molen staat (landboek nr. 1489, Kadaster C 149) in 1769 verworven had (L. v. d. W. 36, fol. 19).

Pieter Jozef van Rijckeghem liet de molen over aan zijn zoon Guillaume, als deze in 1801 trouwde. De van Rijckeghems moeten ten onder gegaan zijn, want in de overlijdensakten, van vader en zoon, die alle twee stierven in 1817, worden zij aangeduid, respectievelijk als «werkman» en als «daghuurman». Ja, reeds in 1806 wordt de zoon als «werkman» vermeld.

Het Kadaster van 1810 citeert de erven Ignaas Gemaey te Ruiselede, als eigenaars van deze molen. Henricus de Smet,

geboortig van Maldegem, was hier toen stamper (in de geboorteakte van zijn dochter, 1811 : huilier). In 1834 kocht hij de molen en de tegenwoordige eigenaar is zijn kleinzoon, dhr. Camiel de Smet.

Deze houten windmolen, de Teerlingmolen ⁽¹⁾ genaamd, stond dichtbij de boord van de Mergelput, ⁽²⁾ of Grote Warande. In 1842 was het nog uitsluitend een oliemolen, maar in 1853 werd er ook reeds graan gemaald. In dit laatste jaar werd de houten molen door een stenen vervangen; de teerlingen waarop de houten molen gestaan had, zijn nog te zien in de grondvesten van de stenen molen. De wicken en de kap werden in 1882 weggenomen, toen men het bedrijf in een stoommaaldery veranderde.

Deze molen was al van vóór 1940 niet meer in gebruik. De eigenaars ervan hadden op een paar honderd meter van daar een andere stenen windmolen staan, in 1842 door Jean-Napoleon de Vreeze gebouwd en in 1865 door Ferdinand de Smet gekocht. Deze laatste molen werd gebruikt door dezelfde pachter als die van de vroegere oliemolen.

* * *

In de leenboeken van de heerlijkheid van de Woeste wordt herhaaldelijk gesproken over de «Waetermeulenbrugghe tenden de Buntelaerstraete». Een denombrement van die heerlijkheid, van 1720, de grenzen ervan opsommende, zegt : «... naer de Buntelaerstraete ende alsoo ommekeerende te Grand'mère, daer de *waetermeulen ghestaan heeft*, over de Leye, scheedende dwars door de kave van de keuken van den huysse, wesende d'herberghe van de Paters Jesuiten van Brugghe ende alsoo jeghens de prochie van Knesselaere...». In het resolutieboek van de Kasselrij van de Oudburg van het jaar 1582, staat er dat die molen reeds in dat jaar niet meer bestond (R. A. Gent, fonds Oudburg nr. 158, folio 40).

Niet ver vandaar, aan de noorderlijke oever van de vaart, op Knesselare, werd in 1650, op cijnsground van de heer van het Land van de Woestijne, een windmolen, de *Hoekestraat-*

(1) Teerlingmolen, naar de naam van de plaats waarin de molen staat : «op den Teirlynck».

(2) Men vindt verschillende «mergelputten» op Aalter, maar de twee best gekende zijn die van de Grote Warande en die van de Kleine Warande. Onder «mergel» wordt verstaan de grond vermengd met fossiele oesterschelpen en dergelijke, die vroeger gedolven werd om sommige landbouwgronden te verbeteren.

molen, opgericht, (L. v. d. W. 5, rubriek «Cheynsen»). Deze molen brandde in 1683 af, maar werd herbouwd (id.). Hij werd rond 1685 afgebroken (Ryserhove : «Knesselare», Brugge, 1945).

* * *

De wijk *Oostmolen te Aalter* dankt zijn naam aan een windmolen, die aldaar op de zuidelijke oever van de Hoge Kale gestaan heeft, maar die reeds van vóór 1577 verdwenen is.

In het renteboek van het Land van de Woestijne van 1577 is er spraak van «den houden wal an de Leye» en ook van een perceel land «hoofdende op de Leye, niet verre van den muelen». Uit deze laatste vermelding kan men besluiten dat de molen niet lang voordien verdwenen was. In het renteboek van 1715 staat er dat deze oude wal geheel gedolven werd (tussen 1613 en 1623) in de vaart. De gezegde renteboeken bevatten nog genoeg gegevens, om de juiste ligging van die molenwal te hepalen. Daarenboven draagt het perceel nr. 688 van het landboek (Kadaster B 153), dat blijkbaar het overschot is van het oorspronkelijk perceel, waarvan de rest in de vaart gedolven werd, de naam van «Meulewal».

* * *

Op dezelfde wijk van Oostmolen, ter noordzijde van de vaart, een kilometer oostwaarts van de hierboven besproken oude wal ligt er een perceel land (Kadaster A 911), dat in het landboek, onder nr. 2680, de naam van «Groot Meulevelt» draagt. Ik weet niets over de betekenis van deze naam.

* * *

Op *Knesselare*, maar zeer dicht de plaats waar de grenzen van deze gemeente samenkomen met die van Aalter en Ussel, staat de *Pietendriesmolen*.

Volgens een traditie zou deze molen de Oostmolen van Aalter vervangen hebben. Dat is goed mogelijk, want zoals wij reeds zagen is deze laatste molen van vóór 1577 verdwenen en in een hals van de Pietendriesmolen staat het jaartal 1563 gegrift. Daarenboven, in het leenboek van Biesem van 1587 (Stadsarchief Gent, fonds Pycke de ten Aerden, nr. 27) worden de percelen landboek van Aalter 2486, 2487, 2492 en 2494 vermeld als liggende in een «ieghenoote genaemt den Muelenacker, bij der Pietrapelle», terwijl het perceel 2494 met de westkant aan de «Muelenwech» paalde.

Het spreekt van zelf dat die molenakker en die molenweg naar een dichtbij staande molen verwijzen. Welnu, Pieten-driesmolen, staat slechts op een kleine vijftig meter noordwaarts van perceel 2492, even boven de grens tussen Knesselare en Aalter. Het is een houten molen, op stenen teerlingen staande, op een hoge berg. De grond en de molen waren eigendom van de heer van het Land van de Woestijne. Deze molen bestaat nog en is in goede staat van onderhoud. De tegenwoordige eigenaar is dhr. Henri Taets.

* * *

Knesselare Plaatsmolen is, met Aalter en Ursel, een van de drie molens die reeds in 1365 binnen het maalgied van de heer van het Land van de Woestijne stonden. Hij stond op cijnsgrond van die heer, aan de tegenwoordige Kloosterstraat, juist vóór het Klooster, op het perceel Kadaster van 1811, Sectie F nr. 10.

Knesselare Plaatsmolen brandde in 1685 af. Joris Goethals en Joris de Scheerder brachten hierop de molen die zij te Ursel, op de wijk van Wulfsberge staan hadden, naar hier over (L. v. d. W. 5, rubriek «Cheynsen»; over die molen van Wulfsberge, zie hoger).

De molen van Knesselare werd in 1909 afgebroken.

* * *

Onder het oud regiem was er te *Knesselare* een *oliemolen* maar dit was geen wind-, doch wel een rosmolen. Op het einde van de 18^e eeuw behoorde hij aan de familie van Ackere toe (R. A. Gent, L. v. d. W., nr. 35, fol. 158 en nr. 40 fol. 240).

MOLENS VAN AALTER NA 1795

1. *De Plaatsmolen*. — Kadaster Sectie H nr. 602. Zie wat hoger geschreven staat over de koormolen van Aalter. Hij bleef na het einde van het oud regiem aan de voormalige heer van Aalter, graaf Karel de Merode, toebehoren. Pieter Antoon van de Genachte was hier molenaar van 1789 tot in 1825. Hij werd opgevolgd door Joseph Musschoot, die de molen omstreeks 1845 kocht. Joseph Musschoot bouwde op heet perceel H 573 nog een oliemolen, in 1847 (zie verder, nr. 4). Na zijn dood, in 1853, kwam de graanmolen aan zijn zoon Jan-Baptist, die hem in 1883 liet afbreken.

2. *Molen «ter Strate»*. — Is identiek met nr. 1, doch stond tijdelijk op een andere plaats, zoals hoger gezegd.

3. *De «Tcerlingmolen»*. — Aan de «Warande»; Kadaster C 148^h. Is een molen op de vlakke grond, staande op een van de hoogste plaatsen van de gemeente (23 m). Zie wat reeds hoger staat, over de oliemolen van Guillaume Waelpuut.

Henri de Smet was hier reeds in 1811 molenaar en in 1831 wordt hij eigenaar van de molen. De houten molen, die op teerlingen gebouwd was, werd door een stenen vervangen in 1853.

Henri de Smet stierf in 1846; zijn weduwe en kinderen volgden hem op tot de zoon Ferdinand alleen eigenaar werd in 1860. Deze voegde in 1882 een stoomtuig bij de molen en liet de wieken en de kap wegnemen. Ferdinand de Smet stierf in 1896 en werd door zijn kinderen opgevolgd. Thans (1950) leeft daarvan alleen nog dhr. Camiel de Smet.

4. *Stenen oliemolen op de vlakke grond*. — Kouter, westkant van de Meuledreef; Kadaster H 573^d.

Gebouwd in 1847 door Joseph Musschoot, eigenaar van molen nr. 1. Kwam, na zijn dood in 1853, aan zijn zoon Blandien en, na diens overlijden in 1880, eerst onverdeeld aan dezes beide broeders, Bruno (stoker) en Jan-Baptist (eigenaar van de molen nr. 1). Deze laatste werd alleen eigenaar in 1887.

De molen werd in 1899 afgebroken.

5. *Ter plaats genaamd «de Teerling»*. — Kadaster H 144^h.

Stenen koorwindmolen op de vlakke grond, staande op dezelfde hoogte als molen nr. 4, een 200-tal meter Z. O. ervan. In 1842 gebouwd door Jan-Napoleon de Vreese, die reeds in 1845 overleed. De weduwe hertrouwde in 1846 met haar knecht, Ferdinand de Turf.

In 1866 koopt Ferdinand de Smet, eigenaar van molen nr. 3, ook deze molen. Sedert 1896 behoort hij aan de kinderen van Ferdinand de Smet.

Rond 1930 werd er een electromotor aan toegevoegd.

Tijdens de orkaan van 17 November 1940, die alom veel schade aanrichtte, — de spits van de toren van Ruiselede werd o. a. toen ook afgerukt, — geraakte deze molen van zelf in gang, draaide warm en schoot in brand; de kuip ervan staat nog recht.

6. *Brouwerijstraat* ; Kadaster H 701^a. Stenen koomwindmolen op lage wal.

Gebouwd tijdens het Frans bewind. Het Kadaster van het jaar 1811 vermeldt hem als toebehorende aan Francies-Jacob de Sutter, herbergier te Ruiselede.

Deze de Sutter woonde nog in 1805 te Aalter. Hij stierf te Ruiselede in 1818 ; zijn weduwe overleed aldaar in 1821. Hun zoon Ferdinand werd toen eigenaar van de molen. Mulders waren hier : Jan Claerhout in 1815 en Joannes Wieme van 1816 tot in Juli 1821. Vervolgens was de eigenaar zelf mulder.

In 1829 werd de molen verkocht aan Karel van de Moere mulder te Sint-Joris-ten-Distel, maar Francies bleef molenaar tot in 1832.

Einde van dat jaar wordt Bernardus Storme, schoonzoon van Karel van de Moere, hier mulder. Dezes vrouw, in 1852, en Storme zelf in 1869, worden er de eigenaars van.

In 1886 werd de molen verkocht aan Felix de Bruyne, zoon van Carolus-Ludovicus, eigenaar van molen nr. 7. In 1888 wordt er een stoomtuig aan toegevoegd. Felix de Bruyne verliet de gemeente in 1892 en Alfons van Lantschoot-Smesaert, zoon van de mulder op molen nr. 8, wordt hier molenaar. Deze koopt de molen in 1903, maar hij trekt in 1906 naar Amerka.

De molen werd dan door dhr. August Goeminne aangekocht, die hem in 1907 liet afbreken.

7. *Windmolen op lage wal*. — Brugstraat ; Kadaster H 475.

Gebouwd tijdens het Frans bewind. Het Kadaster van 1811 vermeldt hem als eigendom van Augustien de Bruyne. Deze was geboortig van Sint-Joris-ten-Distel en kwam zich in 1797 of 1798 te Aalter vestigen, alwaar hij in 1839 overleed. In 1825 wordt het patentrecht voor de molen betaald door de zoon Jan-Frans (†1831) en, van 1832 af, door een andere zoon, Charles-Louis, die eigenaar van de molen werd.

Charles-Louis de Bruyne overleed in 1841. Zijn weduwe hertrouwt in 1842 met Robert Storme (reeds in 1839 in Aalter vermeld als muldersgast), zoon van een molenaar uit Beernem. Deze doet de houten molen in 1853 door een stenen molen vervangen, die dienstig is voor graan en voor olie. In 1884 voegt hij er een stoomtuig aan toe.

Na zijn dood, in 1886, komt de molen aan zijn kinderen Karel en Melanie, vrouw van Adolf Diericx. Karel Storme wordt er alleen eigenaar van in 1906; hij verkoopt hem in 1912 aan Hector Maenhout, die er in 1913 een gasmotor aan toevoegt, maar hem in 1920 (?) totaal doet afbreken en het bedrijf omvormt in een maalderij zonder windkracht.

8. *Aalter-Brug, Noordkant van de vaart*; Kadaster A 268^b.

Stenen windmolen op vlakke grond, gebouwd in 1855, als graanmolen, door Judocus Iterbeke; diende van 1862 af ook als oliemolen.

Reeds van in 1865 was Pieter-Jozef van Lantschoot pachter van deze molen. In 1881 wordt er een stoomtuig aan toegevoegd.

Na het overlijden van haar man, in 1882, blijft de weduwe van Lantschoot, samen met haar kinderen, de molen uitbaten. De weduwe hertrouwt in 1888 en gaat zich te Zomergem vestigen; de zoon Alfons blijft hier nog mulder tot in 1892, wanneer hij zich op molen nr. 6 gaat vestigen.

Gustaaf van Thielen, schoonzoon van Judocus Iterbeke, was in 1891 eigenaar van 'de molen geworden; hij verkoopt hem in 1898 aan Désiré de Kesel. De molen werd omstreeks 1925 onttakeld, de wieken afgenomen en in een woonhuis veranderd.

9. *Woestijnegoed*. — Watermolen, op de Woestijnebeek.

In 1864 werd aan de pachter van het Woestijnegoed, Bernardus de Bruycker, toelating tot het oprichten van de watermolen verleend. De molen is thans buiten gebruik, maar zou, mits enige herstellingen, terug in dienst kunnen gesteld worden.

10. *Kestersstraat*; Kadaster C 764.

Watermolen op de hoeve «Ekenbeke». — Toelating tot oprichten van de molen werd in 1862 aan de pachter van de hofstede, Felix Herteleer, verleend. De molen werd in 1884 afgebroken, als gans de hofstede door de eigenaar gesloopt werd. (De hofstede was in 1881 overgebracht geweest naar de percelen genaamd «Walsberge»).

11. *Kestersstraat*; Kadaster C 479^a.

Op dezelfde hofstede «Ekenbeke» stond een stenen korenwindmolen op de vlakke grond, die in 1877 gebouwd

geweest was en in 1884, samen met andere gebouwen van die hofstede, afgebroken werd. Te dien tijde behoorde de hoeve aan graaf Cristijn de Ribeaucourt toe.

12. *Loveld (Walsberge)* ; Kadaster C 591^a.

Nadat de hoeve, gebruikt door Felix Herteleer, van Ekenbeke naar Walsberge overgebracht geweest was, werd er daar in 1887, een stenen windmolen op de vlakke grond gebouwd, die in 1909 afgebroken werd. De hofstede op Walsberge werd eveneens rond die tijd afgebroken en op die plaats werd het kasteel de Grunne gebouwd.

13. *Oelstmolen, Noordkant van de vaart.* — Kadaster A 819^a.

Kleine houten windmolen op vlakke grond. Opgericht in 1893 door graaf Cristijn de Ribeaucourt ; kwam later aan de graven Hemricourt de Grunne.

De molen werd uitgebaat door de pachters van de hofstede waarbij hij behoorde. Afgebroken omstreeks 1930.

14. *Maria-Aalter. Steenweg naar Wingene.* — Kadaster F 757[?].

Vierkante houten koomwindmolen op stenen kuip, staande op een lage wal.

Gebouwd in 1845 door Francies Pemeel, voor zijn zoon Clement, bakker op Aaltershoekskén. Francies Perneel stierf te Aalter in 1370 en werd toen als molenaar van beroep aangeduid, maar het kadaster vermeldt van 1845 af Clement als eigenaar. In 1886 erfde Mathilde Perneel, dochter van Clement de molen. Zij was gehuwd met Jan Modest van Laere, onderwijzer. Mulder (pachter) werd nu Alderic van Lantschoot, geboortig van Sint-Joris-ten-Distel en later mulder te Knesselare, alwaar hij ook stierf. Deze molen werd in 1895 verkocht aan Serafien Claeys-Vertriest, die er in 1902 een stoomtuig aan toevoegt. In 1907 kwam de reeds vervallen molen aan de zoon, Octaaf Claeys-van den Bon, die hem in 1911 laat afbreken.

15. *Op Maria-Aalter, langs de buurtweg nr. 59 (dorp)* ; perceel F 801^d.

Daar heeft nog een kleine houten windmolen gestaan, toebehorende aan Henri de Pré en die «de Kauwkens» genaamd werd. Hij was in 1893 gebouwd geweest en werd in 1908 afgebroken. Deze molen was gebouwd op cijnsgrond van Karel Mestdagh.

16. *Wijk «Jesuitengood»* ; Kadaster G 440.

Kleine vierkanten windmolen op vlakke grond. Het is ons onbekend wanneer hij opgericht werd ; thans is hij verdwenen. Hij stond op het hofstedeke thans bewoond door Alfons de Fauw. Op Lichtmis 1885 verongelukte Emiel van de Walle, zoon van de eigenaar, Karel van de Walle, op deze molen, die daarop afgebroken werd.

17. *Weststraat* ; Kadaster A 299^E.

Kleine stenen koomwindmolen op vlakke grond. Werd ook gebruikt om een zaagmachien in beweging te brengen. Dit was een molen met horizontale wieken. Gebouwd in 1893 door Emiel Mortier, wagenmaker, en in 1903 aangekocht door Désiré de Kesel, eigenaar van molen nr. 8, die hem liet afbreken.

Op de wijk die vroeger genaamd werd «de Jesuitegoederen» (alleen de oude mensen kennen nog deze naam !) stonden er tussen de jaren 1860-1885 drie kleine houten koomwindmolens. Het waren molen nr. 16 (zie hoger) en de twee volgende :

18. In Maart 1863 vraagt Petrus van Ruymbeke, pachter van de hofstede «den Doorn», eigendom van Theodoor de Viron, van Dilbeek, de toelating om een watermolen te mogen bouwen op de percelen G 576 en 577. In December 1863 trekt hij zijn aanvraag terug in. De watermolen werd dus niet gebouwd. Hij bouwde echter een windmolen, doch wanneer hij dit deed is niet geweten. De molen waaide tussen 1885 en 1890 omver en werd niet herbouwd.

19. *Molen op de hoeve thans bewoond door Adiel van Loocke, Nieuwendam.*

Nog minder inlichtingen zijn over deze molen te vinden. Die hofstede behoorde in 1864 aan Jacobus Franco, schipper te Brugge ; daarna aan Jacobus Peere-Franco te Brugge ; in 1869 aan Karel Lod. de Muynck te Aalter en in 1884 aan Francisca Muys, weduwe van Jacobus van Loocke. De tegenwoordige eigenaar en bewoner, Adiel van Loocke, heeft de molen nooit weten staan, maar hij gelooft dat hij reeds bestond van in de tijd van de Franco's en door de weduwe van Loocke afgebroken werd (Kadaster G 723/725).

— Geen enkele van die drie molens werd ooit in het Kadaster ingeschreven...

20. Op de staffkaart, blad Knesselare, 1/20.000 (revision sur le terrain en 1884) staat nog een houten windmolen getekend op Hoog Buntelare, perceel Kadaster A 537. Ook deze molen werd nooit in het Kadaster geboekt, en het is niet geweten wanneer hij gebouwd, noch wanneer hij afgebroken werd.

Van een machtiging in 1840 toegestaan aan Ch. de Sutter, tot het bouwen van een windmolen op perceel A 277 (Brug-Noord), werd geen gebruik gemaakt.

MOLENS VAN BELLEM

Over de oude *koornwindmolen* van Bellem werd hoger reeds alles gezegd. Deze molen, die op het perceel D 9 stond, werd in 1911 afgebroken.

Rond 1800 werd er op de noordzijde van de vaart, dicht bij de brug, op perceel A 290, een *oliewindmolen* opgericht door Jan-Ferdinand Goethals. Deze houten molen werd in 1855 door een stenen molen vervangen, ook dienstig tot het malen van graan. Er kwam een stoomtuig bij in 1889. De molen, die in 1940 door beschieting beschadigd was, werd afgebroken en het bedrijf werd in een elektrische maalderij veranderd. Tegenwoordige eigenaar : Maurits Goethals.

Andere molens dan bovenstaande twee, hebben er op Bellem niet bestaan.

Arth. VERHOUSTRAETE.

VOORNAAMSTE BRONNEN

A. — *Oud Regiem.*

Archief van het Land van de Woestijne (Rijksarchief te Gent) : vooral bundels 13 tot 16 zijn belangrijk (Rekeningen en documenten nopens het beheer van de goederen van de heer van het L.v.d.W.) : ook Nr. 5 (renteboek van 1715, rubriek «cheynsen»).

B. — *Nieuw Regiem.*

Kadastrale plans, stamboeken, enz.... van 1810-11 ; idem van 1835 tot heden. Registers der patenten (Aalter), 1815-1842. En verder allerlei stukken uit het moderne gemeentearchief van Aalter.

Wanneer het een andere bron geldt, werd deze in de tekst zelf aangeduid.

Arth. VERHOUSTRAETE.

MOLENS VAN KNESSELARE

Tot op het einde van het oud regiem vermelden de omstellingen van de belastingen te Knesselare drie molens, nl. de *Plaatsemolen*, de *Hoekestraatmolen* en de *Pietendriesmolen*. Eerst in de omstelling van 1796, dus reeds onder het Frans bewind, komt er een vierde molen bij, toebehorend aan Lieven van Haute, langs de Maldegemweg.

1. De Plaatsemolen.

De oude banmolen stond dus, zoals dhr. Verhoustraete in zijn voorgaand artikel zegt, aan de huidige Kloosterstraat, dichtbij het klooster, links als men naar Oedelem gaat (Kadaster van 1811, Sectie F nr. 10). Hij was één van de drie oude molens, die reeds in 1365 binnen het maalgewied van de heer van het Land van de Woestijne bestonden. In 1685 brandde hij af en daarop brachten Joris Goethals en Joris de Scheerder de houten molen, die zij te Ursel, op Wulfsberge, bezaten, naar hier over (L. v. d. W., nr. 5, «Cheynsen»). Gedurende bijna gans de 18^e eeuw en tot na 1811 werd de banmolen gebruikt door de familie Adriaensens. Hij stond op cijnsgrond van de heer van het Land van de Woestijne en kwam tenslotte aan de familie Gemaey; in 1845 behoorde hij aan Carolus D'haenens, molenaar te Knesselare.

Omstreeks 1900 was de Plaatsemolen zeer vervallen; hij was toen eigendom van de familie Martens. Tijdens een stormnacht werd hij zwaar beschadigd en in 1909 volledig afgebroken. Nog een tijd bleef de molenberg liggen, doch thans is hij ook sedert jaren afgevoerd.

2. Hoekestraatmolen.

In 1650 werd, op cijnsgrond van de heer van het Land van de Woestijne, een houten koomwindmolen opgericht in Hoekestraat, op de Noordelijke oever van de vaart (Kadaster Sectie F nr. 854). Reeds in 1683 brandde hij af, doch werd op dezelfde plaats herbouwd (L. v. d. W., nr. 5, «Cheynsen»).

In het Landboek de Merode ($\pm$ 1800) situeert men hem als volgt :

«34. — Voorts wat zyzt oostwaerts van het Ley-
»stuckxken den Meulewal van Hoeckestraatmeulen
»paelende zuytwest den leyharm, noordoost d'hof-

Met hartelijke dank aan ons medelid de Heer Alfons Ryserhove voor het bereidwillig in bruikleen afstaan van zijn clichés over de molens.

»stede van den cheynspachter Lottefier en voorts
»aen alle sijden den selven Lottefier landt, 0 ge-
»meten 87 roen».

(Archief de Grunne, stuk nr. 27).

In de legger van het Kadaster van 1811 wordt nopens deze molen aangegeven : «Moulin à vent, pour le fond : de Merode à Bruxelles (laatste heer van het Land van de Woestijne) ; et pour le bâtiment : Jean Van de Kerkhove, meunier à Knesselare.»

Omstreeks 1865 werd Hoekestraatmolen afgebroken, nadat een vijfjarig kind door de wieken doodgeslagen was ; de familie Mariens had de molen het laatst gebruikt en kocht toen de banmolen, op het dorp (zie nr. 1).

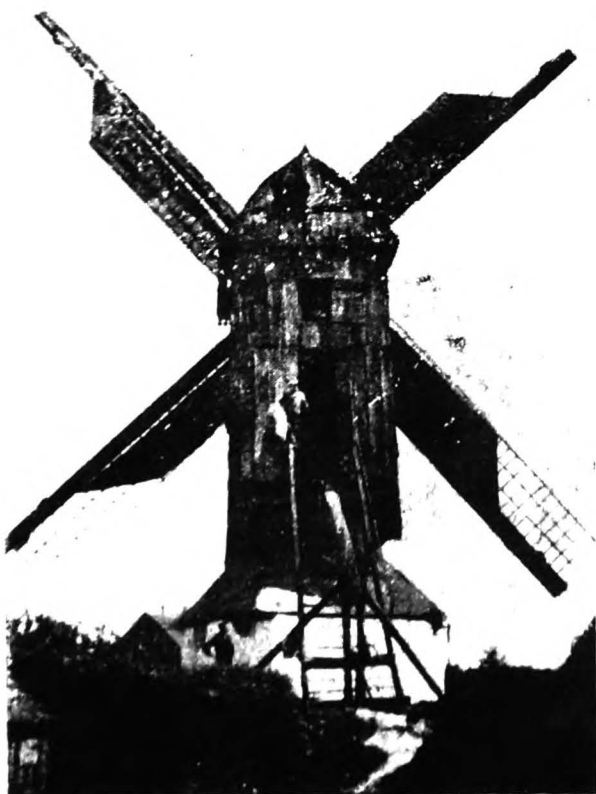
De molen van Pietendries te Knesselare, in 1937,
voorzijde (Foto M. Hooft).

Aan de Hoekestraatmolen herinnert te Knesselare nog een landweg, die loopt van bij de Leendreef recht naar de vaart, ter

hoogte waar eertijds de molen stond ; deze weg wordt nu nog algemeen de «Molenwegel» genoemd.

3. *De Pietendriesmolen.*

Dhr. Verhoustraete deelde hoger reeds de oudste gegevens over deze molen mee. Hij staat ook aangeduid op de kaarten van Sanderus (1641). In het archief van Gravin de Grunne berust er een «prijsie der kosten van het maeken van de meuleberg onder den meulen ghenaemt ter Pieten te Knesselare, anno 1664».

De molen van Pietendries te Knesselare, in 1936,
achterkant (Foto M. Hooft).

Oorspronkelijk stond de houten Pietendriesmolen op vier stenen blokken en was dus een teerlingmolen ; de ruimte tussen deze blokken werd later echter toegemetseld, zodat er nu

een onderkamer is Omtrent zijn ligging lezen wij in het landboek de Merode ($\pm$ 1800) :

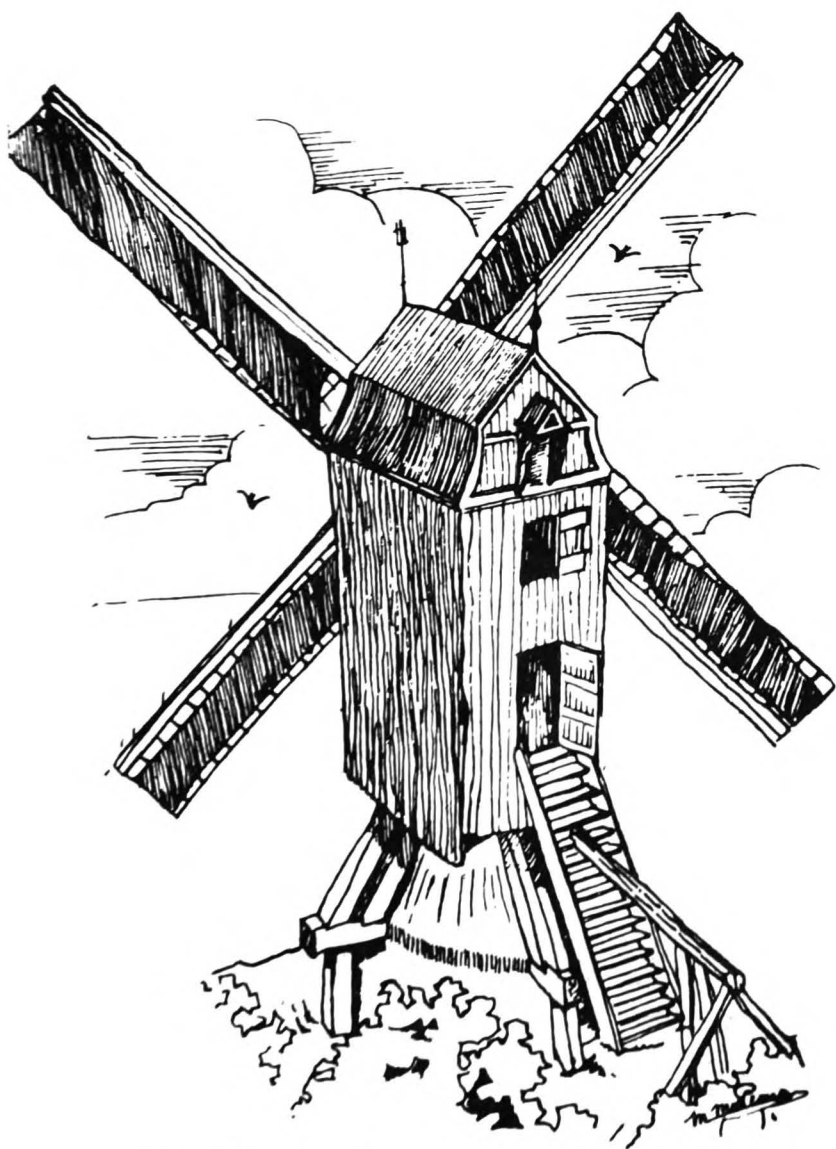
«26. — Wat Noordwaerts van daer (landerijen van »het Woestijnegoed) een woonhuis, schuere ende »stallingen, mitsgaeders boomgaardeken ende hove- »nierhoveken, met den meulewal daer den Pieten- »driesch meulen op staet, paelende Oost den herre- »wegh (naar Aardenburg), noort de Pietstraete. zuyt »Josephus de Muldere met zijn woonhuys, strecken- »de ten Westheinde met d'erfve over den meulen- »wal bij nae te nieten jegens het uytcominen van »het wegelken commende van de vaert en 't Woestijnegoet naer den Pietendriesch, 0 gemeten 101 »roen».

Als pachters van deze molen kennen wij : Jan Braet in 1665 en daarna de weduwe van Christiaan Braet (1667-1669) Matthijs Serlippens (1676-1683), Servaas de Poorter (1707-1709), Jacques Goethals (1718), Jan Goethals, filius Jacques (1724-1732), Joannes Kerckaert (1741), Pieter-Jacob Hertschap (1777-1795). Van 1796 af waren de Gemaey's mulders op deze molen, tot hij in 1879 aan de weduwe van Petrus De Bruyckere kwam, die reeds bij het begin van het volgend jaar overleed. Petrus Taets kocht de molen in Februari 1880 en bleef er malen tot zijn dood, in 1920. Zijn vrouw, Eugenie Martens, bleef daarna eigenares tot in 1923, tot zij zelf stierf. De tegenwoordige eigenaar en molenaar is haar zoon, Henri Taets. Pietendriesmolen is nog altijd in volle werking ; het is de oudste nog bestaande windmolen van gans de streek. (Kadaster, Sectie C nr. 384).

4. *Een rosmolen.*

Op het einde van de 18^e eeuw was er te Knesselare een olie-paardemolen, toebehorend aan de familie van Ackere (R. A. Gent L. v. d. W., nr. 35 fol. 158 en nr. 40 fol. 240). Doch reeds veel vroeger treffen wij op het dorp een paardemolen aan en wel in de «Cohieren van den tienden Penning : Knesselare. 1571» (Stadsarchief te Gent) :

«Proprieteyt — tgheweste ende wijck vande Caul- »sije ende ontrent de kercke : Pieter van de Velde »fs. Jans de jonghe hout in proprieteyt eenen peerde- »muelene gheestimeert XXV sch. tsjaers».

Molen Van der Moere, in 1890 (Tekening M. Molleman)

En de eigenaar van deze paardemolen is nog wel de pachter van de banmolen te Knesselare (zie nr. 1), zoals wat verder in hetzelfde kohier blijkt :

«Dit naervolghende zijn de fonciere goedinghen :
»Eerst Pieter van de Velde fs. Jans de jonghe hout
»in pachte van mijn heere van Praet (heer van het
»L. v. d. W.) zijn muelene inde prochie van Knesselare voor XII P. tsjaers».

Andere rosmolens zijn mij te Knesselare niet bekend en ik weet ook niet als de paardemolen van de Velde al dan niet te vereenzelvigen is met deze van de familie van Ackere in de 18e eeuw.

5. *De Watermolen bij het einde van de Buntelarestraat.*

Ook over deze oude watermolen heeft dhr. Verhoustraete reeds gehandeld. Wij kunnen daar enkel aan toevoegen dat de molen op Knesselare moet gestaan hebben en wel op de percelen D 430-31-32 (Kadaster van 1811), die eertijds wel één enkel perceel zullen uitgemaakt hebben. Dit blijkt duidelijk uit volgende tekst :

«Pieter de Meyer — vervallen hofstede — N.W.
»de zelve, Z.O. ande Buntelarestrate an de Watermeulen, ZW. an de Leye ;
»Hoors Mons. de Wale — vervallen hofstede — N.
»de Buntelarestrate, Z. Guille de Zutter, W. de Leye... (enz. op Aalter)».
(R. A. te Gent, Fonds Oudburg, bundel nr. 847.
«Copie authentique van den staet ende declaratie van de grootte ende prijsie van landen, afgesteken tot de nieuwe vaert van Ghent naer Brugge... 1614-1615»).

6. *Molen Van der Moere.*

In 1796 bouwde Lieven van Hautte een houten koomwindmolen op een berm, bij de Maldegemweg (Kadaster, Sectie A 772). Kort nadien werd de molen echter aangekocht door Francies Peynaert, die ook getracht heeft te Knesselare een steenbakkerij op te richten, langs de Urselweg. Gedurende de winter van 1892 brandde deze molen 's nachts af ; van uren ver werd de brand waargenomen. Oudere mensen van Knesselare spreken soms nog over «Molen Van der Moere». Immers, Petrus Van der Moere, afkomstig van Sint-Joris-ten-Distel, was er de laatste eigenaar en gebruiker van ; hij verongelukte op de molen, bij het vastmaken van de wieken, kort

Molen Van den Kerckhove te Knesselare, omstreeks 1900
(Tekening Edg. Buyse).

vóór de brandramp. In de volksmond heet het, dat deze brand ~~kwaad~~willig aangestoken werd door een andere mulder, om concurrentie uit te schakelen.

7. *Molen Van den Kerckhove.*

Deze houten koomwindmolen werd gebouwd in de Kloosterstraat, tussen 1796 en 1811, door Judocus Bernardus Adriaenssens, een zoon van de mulder op de Plaatsmolen. Hij stond in de tegenwoordige hof van Hector Stock (Kadaster Sectie F 271). In bouwtrant vertoonde hij veel overeenkomst met Hoekestraatmolen. In 1902 werd hij afgebroken en men verkocht de beste gedeelten, waarmede daarna in Moerkerke een molen werd opgericht of hersteld.

Na J. B. Adriaenssens, tot bij de afbraak, dus bijna een eeuw lang, waren de Van den Kerckhove's eigenaars en mulders van deze molen.

8. *Watermolen Gryp.*

Omstreeks het midden der 19^e eeuw richtte een zekere Gryp een watermolen op, in de Hellestraat, dichtbij het Maria-kapelleke, aan de grens van Sint-Joris-ten-Distel (Kadaster, Sectie F 554). Doch, aangezien het water der Zwartegatbeek geen al te sterke en regelmatige stroming bezit, kende zijn inrichting geen grote bloei en verdween weer, na een twintigtal jaren. Omtrent deze watermolen te Knesselare is er een nota te vinden in een register der beraadslagingen van het Schepencollege.

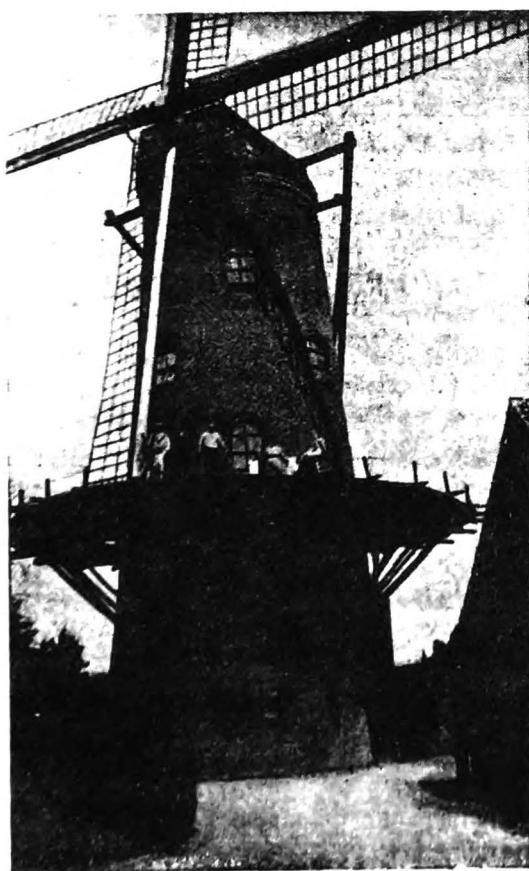
9. *Molen De Somer.*

Deze mooie, witgekalkte stenen windmolen, gebouwd naar Hollands model bevindt zich in de Molenstraat, tussen het begin van de Aalterweg en het oude Kruis, langs de baan naar Hoekestraat; Kadaster, Sectie F 398.

In 1845 werd deze molen, met toestemming van het Gemeentebestuur, door Karel De Somer opgericht. Altijd is hij in handen van dezelfde familie gebleven. Charles-Louis De Somer, zoon van Karel, bleef er, evenals zijn vader, mulder tot aan zijn dood; hij werd daarna opgevolgd door zijn eigen zoon Victor. Sedert het overlijden van Victor De Somer, in 1927, was zijn broer Emiel er molenaar, tot hij zelf stierf, in het najaar van 1944.

Reeds jaren maalde men machinaal in de molen, tot hij in 1948 eindelijk onttakeld werd, zodat thans nog alleen de kuip recht staat. Begin 1951 werd gans de hoeve, land en molen inbegrepen, door de Weduwe De Somer publiek verkocht.

Molen De Somer had destijds de eerste ijzeren roede in de wiken, van uren in 't ronde. Zij werd in 1880 te Ruddervoorde vervaardigd. Tot in 1892 draaide de molen met een houten en een ijzeren roede; toen kwam er een tweede ijzeren roede in de wiken, te Knesselare zelf gemaakt.

Molen Maeyens te Knesselare, in 1937
(Foto M. Hooft).

10. Molen Maeyens.

Dichtbij de «Tramstatie», aan de Urselweg, zien wij nog een zeer grote, stenen windmolen. Hij werd er opgebouwd tijdens de winter van 1858-1859, door Romanus Maeyens, schepene van Knesselare, die er zelf maalde (Kadaster, Sectie

B 236). Na de dood van Romanus Maeyens, in 1897, bleef Mevr. Maeyens eigenares en vervolgens, bij erfenis, kwam de molen aan Mevr. Victor Van de Velde, geboren Marie-Jeanette Maeyens. Deze overleed op 7 Augustus 1937 ; sindsdien is de molen eigendom van haar zoon, dhr. Ingenieur Gerard Van de Velde.

Reeds een twintigtal jaren geleden, werd er een maal-machine geplaatst in de molen Maeyens ; naderhand vielen de wicken voor goed stil. Het gevaar voor verdwijnen werd groter en groter, het gebouw verviel meer en meer, vooral aan de achterkant. Eindelijk, in 1939, werden kap en wicken afgenomen, zodat thans nog alleen de logge, stenen kuip overblijft, waarin verder electrisch gemaald wordt.

Mulders op de molen Maeyens : Romanus Maeyens, 1859-1897 ; Mevr. Romanus Maeyens, 1897-1905 ; Theofiel Devreese, 1905-1912 ; de familie Himschoot, 1912-1916 ; Alois Van de Riviere, 1916-1920 ; Alfons De Roo, 1920-1933 ; Weduwe Alfons De Roo, 1933 tot heden.

11. *Molen Devreese.*

In het jaar 1867 werd in de huidige Molenstraat nog een stenen windmolen met houten gaanderij opgericht door Lowie Van Poucke, afkomstig van Sint-Joris-ten-Distel. Deze eerste eigenaar en mulder verkocht de molen later aan Alderic Van Lantschoot, die hem gebruikte tot in 1912. Een van de kinderen van Alderic Van Lantschoot stortte binnen in de molen van boven naar beneden en bleef op slag dood. In 1912 kwam deze molen door verkoop in handen van Theofiel Devreese, geboortig van Ruiselede en tevoren, sinds 1905, pachter van molen Maeyens (zie hoger). Sedert 1912 was Theofiel Devreese eigenaar en gebruiker van de molen, met medehulp van zijn zonen.

Reeds jaren maalde de molen Devreese machinaal, toen hij tijdens de winter 1936-1937 bouwvallig geworden was en door een zware Februaristorm nog meer gehavend werd. Hij begon gevaar op te leveren ; kap en raderwerk waren versleten. Op Zaterdag 17 Juli 1937 werden kap, wicken en gaanderij afgebroken, zodat ook hier enkel nog de toegedekte kuip overblijft. (Kadaster, Sectie F 382).

De molen Devreese werd op meesterlijke wijze op het doek gebracht, in zijn voormalige toestand, door kunstschilder Verbaere.

In de vloer van molen Devreese ligt er een oude grafsteen met zeer uitgesleten en vergaan opschrift ; hij werd eertijds

Molen Devreese te Knesselare, in 1936
(Foto M. Hooft).

gebruikt voor het stampen van koolzaadolie. Waarschijnlijk is die zerk niet van Knesselare afkomstig. Na veel moeite blijkt slechts het volgende nog leesbaar :

Sepulture
vande I E R B
fila Janne Verscho
wede van Gillis I
1671 ende was audt over . .
de 78 laeren.

R. I. P.

Alfons RYSERHOVE.

SPROKKELING.

STAAT VAN GOED VAN PIETER CLÉ

Pieter Clé was stokhouder van Maldegem en Middelburg. Hij was gehuwd met Magdalena De Zutter, dochter van Filips De Zutter die burgemeester was van het ambacht van Maldegem. Die Magdalena zou later hertrouwen met Josef Soetaert, baljuw van Maldegem.

Pieter Clé woonde op de markt te Maldegem in het huis waar nu de «Grand Café» is. Hij stierf den 18en October 1724 en hij liet een grote nalatenschap achter. Over zijn onroerende goederen zullen wij niet spreken. Het weze alleen gezegd dat hij een grootgrondbezitter was en dat hij zelfs het domein van Papinglo in pacht hield. Hij was een van de rijkste burgers van Maldegem en het is wel de moeite waard eens op te sommen wat er zo al in zijn woning aanwezig was. Hier volgt dus zijn inboedel : brandhout (fosseel, spanders, enz.), 1 ruinpeerd, een slechte siege, een cortwagen, 4 waskuipen, een eeken balk in de schure, twee leeren, drij kickenrennen, mes en stroo, diltpersen en andere rommel, fruitbomen, volle vette, seule en saet van wortels, claversaet en haver. In de lochting een nieuwe gloriëtte en, aan het huis aangebouwd, een nieuw comptoir waar een fusiel en twee pistolen aan de muur hingen. In de kelder : 7 tonnen, 3 alve bierstellingen en enige kuipen, 3 ijdele tonnen, een groote en een kleine boterkuipe, vier sturtvoeten. Op de zolder : 1 ledicant, 21 lijnwaete perssen, 2 wercke saergien, een graenvat, twee koperen ketels met het staen. Op de kamer van de dienstmaerte : een ledicant met zijn behangsel, 2 bedden, 2 hoofdpullens, een maltrasse, 2 stroozakken, 4 sargien, 6 kussens, een delenhoutten kasse, een wiege met de slapinge voor een kind en twee stoelen. Op de kamer boven de platte camer : een ledicant met een tapijtte behangsel ; een bedde met de hooftpullen, een stroozak, een maltrasse, 2 sargien, twee oorcussens en een schauwkleed. 8 tapijtte stoelen met een zetelstoel, een ingheleyde casse, een tafel, een spiegel en een cruxifix, een hollandsche kamerstoel, prondelinghe op de schauwe en een coffer. 2 scheirdoeken, een dozijne manshemden, 17 andere manshemden, 4 justeyne comesolen, elf justeyne slaepmutsen, 18 lijnwaete slaepmutsen, 4 spenaële ondercaussens ende eenen borstlap, 3 paar mansmanchetten, 30 cravatten, een hoedt met een silveren galon en twee zomermutsen, twee paer caus-

sens en een justeyne ghevoerde comesole, een nachtrobe en een lijnwaeten veste met een silveren cantjen. Op het solderken boven de eetplaetse : twee coeffers, een lijwaet kiste, een sluytmande en een klein koefferken. Op de kamer boven de salette : een lap grauw lijwaet, 6 graenzakken, 1 basatse, een lap gebleekt lijwaet, 3 paer beddelaekens, 1 wiege, 2 slechte schütsels, eenige manden, 300 bouteillen bestaende in pinten, potten en derdedeelen, een ledicant met een blauw sayen behangsel, een stroozak, bedde, 2 hoofdpullems, 2 cussens, een sargie, 8 roode leeme zaelstoelen, een schauwkleet, tafel met tafelkleed en een wiege. Op de salette : ledicant niet behangsel van groen gewaeten stoffe, een stroozak, een bedde, hoofdpullen, matrassen, 2 hoofdcussens en een sargie. Een spiegel, een ingheleyde tafel met de toile, twee tafellakens en twee getapiseerde tafelkens, 12 roode leren zaelstoelen, 6 cof-fiebacken, 6 chucolatitassen met hun schotelkens, drie spoelbacken, een theebusse, een theetrekker en een melkcanneken al van japans goed. 144 pond engels tin, 12 pond haemertin, 42 pond ceurtin. Kintskorf met kindergoed en een lap lijwaet, een lap justeyne, 2 cattoene gordijnen met fabolaen, een notelaere kasse in de platte kamer, twaelf matte stoelen, een ingeleide tafel met de toile cirée, een spiegel, twee tafels, het stelsel van de kasse, het pastelain en het glas op de schauwe, het schauwkleet, een blaasbalck en een bustel. Een cascken, 6 slechte lessenaers, 2 tafels en prondelinghe in het groot comptoir. Een tafel met een lessenaer, twee meelstaanden, een schilderije, een tafel en andere prondelijnghe in de saele en in het clein comptoir. Een grijzen barcaenen mantel. Een hollandsch cabinet, 8 mattedoelen, 2 tafels en een schenkbak in de eetplaetse. Een spieghel, een tapijtte tafelkleet met de toile, 2 gordijnen, het schauwkleet, een menagierken, een theeblat, een staende coffoir, een blaesblac en een bustel. 6 hammelakens, 12 andere hammelakens, 24 serveeten en een hammelaken met kleine roosekens, 5 dozijnen serveeten, 32 serveeten, 3 hammelakens, 12 slechte serveeten, 14 handdwaelen, 18 damaste serveeten, 2 hammelakens, 19 fluwijnen, 46 handdoeken, 8 paar slaaplakens van 2 breedten, 4,5 paar slaaplakens van anderhalve breedte, pastelain en gheleyer in de eetplaetse. Een ketel, twee marmieten, 2 slagketels, drie casserollen, een taertepanne met haar deksel, drie koperen coffoiren, 2 eierpannekens met haar deksels in de keuken. Een fruytpanne, 3 lauwers met haar deksels, drij hangpannen, 2 vischspaenen, een koperen sijper, 5 metaelen candelaers met de keirssnuyter en het baccken, een coffiekanne, een chucolatipot, een mor-

tier met den stamper, twee thééketels en een coffoir, een koperen melccanne, een metalen lampe en een metalen rasper. Een deel geleierwerk en glazen, 4 gheleyerdecannen, 2 coelbakken en een lanteime, een deel iserwerk bestaende in tanghen, roosters, schuppen, branders en meer andere. Een isere latte, een dobbelen iseren brandel en twee enckel branders. Een blecken trommel, 6 matte stoelen, een garde-mangée, een thinnenback, een capblock en ander prondelinghe. 3 iseren potten, een deel aerdewerck, een cocker met 6 messen met ivoorne hechten, een hollantsch tafelken, een schauwkleet en een doofpot. Een silver salue (27 onsen, 8 engelschen), 2 silveren pooierdozen, 1 silveren peperbusse, 1 silveren mostaertpot, 2 silveren candelaers, 1 silveren keirssnuyter en het panneken daer toe dienende, 1 silveren spelback, 2 silveren zoutvaten, 1 silvereen souplepel, 8 silveren lepels en 8 silveren vorken, 7 silveren lepelkens, 1 silveren slothaak ende cloterpaen, het silveren beslagh aen een trekpote en het lepelken met den appel van eenen stock. 1 silveren gheveste, 1 orlogie en 1 silveren lepelken.

D. VERSTRAETE.

SPROKKELING.

—

REMEDIE TEGEN DE PEST

teghen de peste.

De keyserlijke Majesteijt heeft geschreven aen den paus om Raedt teghen de peste, ende de vader den paus heeft weder geschreven aen den keyser anttwoorde dat men over hem draeghen soude dese heylighe namen Jesus, maria, Anna, St. Anthonius, St. Niclays, St. Bernardus, St. sebastian, St. Adriaen en men sal lesen ter eere van deser eenen pater noster ende ave maria sdaechs ende men sal lesen ter eeren van onse liefve vrouwe xxj Roesen hoeykens binnen acht daghen tijds die dit doet en sal van de peste niet sterfen, noch noot hebben, dit is ghegheven gheweest in veel steden daer de pest begonst te Rygneeren maer de hant Godts hielt op ende Cesseerde die dit ghebodt leeste ende useert, dit al om de liefde Godts ende maria. 1635.

Aantekening in een Ferieboek van het Graafschap Evergem van 1667, Rijksarchief te Gent, fonds Evergem nr. 672, voorlaatste folio v^o.

A. D. V.

DE FRANSEN IN WAARSCHOOT

Onder het Oostenrijks bewind kende het volk een betrekkelijke rust, waardoor landbouw en weverij heropbloeiden. De bevolking steeg te Waarschoot van 1200 in 1680 tot 5596 in 1800. De inval van de Fransen (1745) en de besmettelijke ziekte (1778-1780) brachten enige beroering. De ziekte eiste 354 sterfgevallen, tegen 182 geboorten. Onder de slachtoffers wordt onderpastoor Lieven de Reu vermeld. ⁽¹⁾.

Jozef II vernieuwde administratie en eredienstgebruiken, schafte broederschappen, schouwende kloosters en kermissen af. Het volk hield nog geweldig aan de traditie en er ontstond een beweging voor onafhankelijkheid. Aan de ene kant trouwe aanhangers van de natuurlijke vorsten, die Waarschoot een markt en een steenweg schonken. Aan de andere kant revolutionairen, waaronder onderpastoor Roelandts, die de gemeente moest verlaten om anti-keizersgezindheid.

Ook Waarschoot had een vrijwilligerskorps, door Bernard Bouckaert gedrield : en daarna door schoolmeester Catteeuw, die sinds 1785 aangeduid was om de kinderen te onderwijzen ⁽²⁾. Eerst boerenwacht, was dit korps officieel door de gemeente erkend en uitgerust met 52 geweren, sabel en patroentas. De oefeningen gebeurden op de boomgaard van de pastorijs. Pastoor Pauwels ontving Generaal vander Meersch en was met de Waarschoters te Gent bij de plechtige eedaflegging. Wat hem moeilijkheden berokkende vanwege de keizersgezinden. De vrijwilligers trokken geestdriftig naar Brabant tot bewaren «van de aldaer ghesupposeerde Ligne ende tot het beletten der inrukkinge der keyserlycke ende koninglyke troupen». ⁽²⁾. Pastoor Pauwels nam zijn stok en vergezelde zijn volk tot aan de Keizerpoort te Gent. Gelukkig voor hem, kwamen al de Waarschoters ongedeerd terug. Ze hadden geen strijd gezien alhoewel het gerucht de ronde deed,

(1) Rijksarchief Gent : Waarschoot 108.

(2) Rijksarchief Gent : Waarschoot 107 : gemeenterekening.

dat al de vrijwilligen van Waarschoot omgekomen waren. Dit gerucht werd door de Keizersen uitgebuit om het de pastoor lastig te maken. ⁽³⁾.

Het bestuur, onder leiding van de Staten van Vlaanderen te Gent, bestond uit : baljuw Francies Temmerman, burgemeester Karel-Frans Bouchier en de schepenen J. Bt. De Backer, Judocus de Reu, Henri Censen, Martin Sierens ; terwijl Pieter-Anthone Wittenhove het ambt bekleedde van griffier. Na de dood van Bouchier werd Judocus de Sutter aangesteld als burgemeester. Al deze mensen meenden het goed met de natie. Maar de patriotten, die onderling zeer verdeeld waren, moesten met de opstandigheid in het hart, terug onder de Oostenrijkse vlag (7 Maart 1791). Franciscus Temmerman had zich bij de boeren hatelijk gemaakt door de op-eising van paarden ; hij was zelfs de zee overgestoken om in Engeland paarden te verkopen voor het patriottenleger. Daarom werd hij afgesteld. Floris Dusong, bij de aanvang der omwenteling naar Rijsel uitgeweken, kwam na de intocht van de keizerlijke troepen in Waarschoot terug, hervatte het ambt van griffier en vestigde zich op het Kloostergoed.

7 Maart 1791 had te Waarschoot een dankmis plaats met «Te Deum» en salvo's van kanonnetjes. Een zegewagen met zes paarden bespannen en omringd van ruiters, hield stil op het dorpsplein. Een arend op schild, door maagdekens gehouden, werd aan een staak van 70 voet gehesen onder vreugdegeroep. Vooral griffier Dusong mocht vivats in ontvangst nemen. 's Avonds was het algemene verlichting met vetpotjes ⁽⁴⁾. Oostenrijk herstelde zijn gezag door een spoedige amnestie en trad heel voorzichtig op, want in Frankrijk waren vreselijke dingen gebeurd. Verschillende geestelijken, ginder weggevlucht en liefderijk opgenomen in de pastorie, bij koster Bouckaert, de Wwe Bouckaert, J. Bt. De Backer, meester Catteeuw, hadden griezelige verhalen welke achteraf bleken waar te zijn ⁽⁵⁾.

De Fransen hadden een nieuw geluk ontdekt : «Vrijheid gelijkheid, broederlijkheid». Wie dat groot geluk niet bevroedde of begeerde verdiende maar de dood !

Maar Frankrijk had geen S. Franciscus, doch wel een Robespierre. Koning, adel, geestelijkheid stonden het ideaal

(3) Kerkarchief Waarschoot : aantekeningen Vanderpoorten.

(4) Gazette van Gent, 9-3-1791.

(5) Kerkarchief Waarschoot : aantekeningen Vanderpoorten.

in de weg : ze moesten dan maar verdwijnen ! Het nieuw geluk, ten koste van bloed en tranen verkregen, moest aan andere volkeren medegedeeld worden. De gewapende uittocht begon. Langs Kortrijk vielen de Fransen ons land binnen. Vele mensen waren opgetogen om de nieuwe boodschap in de stervende middeleeuwse levensopvatting. Nu begon de goede tijd, in 1790 reeds verwacht maar niet gekomen... doch 8 November 1792 aangekondigd in het manifest van generaal Dumouriez.

Alle macht kwam voortaan uit het volk. De massa stelde 5 December 1792 de eigen provisionele representanten aan, die op hun beurt de municipale raad samen stelden. Dit ging gepaard met algemene feestvreugde en het planten van een voorlopige droge vrijheidsboom (XI Dec.). De 23 herbergiers schonken elk 15 stopen bier op kosten van de gemeentekas. Olieslager Braeckman moest de arend, door hem gerecht, zelf neerhalen. (6).

Wie waren de gekozenen van het volk, de souvereine macht in de vrije parochie van Waarschoot ?

P. E. Pauwels, pastoor ; Floris Dusong, griffier ; (bij toejuiching zegt het verslag) ; Bernard de Vlieghe, baljuw ; koster A. F. Bouckaert ; J. B. Lottefier, mulder ; Olieslager Jan Braeckman ; Jozef Temmerman, bakker ; Pieter vander Sluys, landsman ; Albert Maenhaut, practisijn ; Lieven de Keysere ; J. Bt. De Backere, landsman ; Henri Censen, rentenier. (7).

Deze lijst van gekozenen wijst niet op revolutionnaire aktie, want de representanten zijn gezapige burgers van goeden huize. Pastoor Pauwels is voorzitter en Dusong secretaris. Welke rol de pastoor onder zijn schapen hier speelt is niet duidelijk. Vrijheidsheld of eenvoudig rustbewaarder ? Denkelijk heeft hij de kerk in het midden der parochie willen houden. De rust en het welzijn van het volk waren bij hem ernst.

De municipale raad bestond uit : Bernard de Vlieghe, baljuw ; Anastasius Bouckaert, anman ; Cornelius Huysman, Jan Buysse, Jozef Temmerman, Henri Censen, Bernard Dobbelare, Judocus Maenhout, griffier Dusong. Dit bestuur vertegenwoordigde 5140 zielen, waaronder 3641 communicanten en 1519 kinderen. Het heeft weinig op zijn actief. De ver-

(6) Gemeenterekening : 17 p. 7 s. 6 d. De planting van de vrijboom, droge tak en Jacobijnemuts kostte 1 p. XI s. 7 d.

(7) R. A. G. Waarschoot 108.

gaderingen werden gehouden ten huize van de Wwe Emanuel Cornelis. In April waren de Fransen verdreven. De representanten schonken geld om plunderingen te voorkomen ⁽⁸⁾.

Ons volk, dat toch een nuchter volk is, was ontgoocheld. De Fransen brachten de verlangde vrijheid niet, integendeel. Oostenrijk wist dat de avonturenpolitiek in Frankrijk niet dood was en bereidde zich onverpoosd tot de oorlog voor, terwijl het ondertussen ons volk niet lastig viel. Alles kreeg de oude plooi en een zoveelste eed van trouw bezegelde de vriendschap.

* * *

Waarschoot had een hemelse breedte van 1581 bunder 170 roeden Gentse maat., waarvan 1209 b. 125 r. in de omestelling vielen. Er waren 609 gemeten 78 roeden bos. Waarschoot had 5 molens : de windmolen van Lottefier, de snuifmolen van Fl. Poppe, de oliemolen van Jan Braeckman, de graanmolen van Lieven Martens, de blompelderij van Jan Buysse. In het dorp was de brouwerij Bouckaert. Beneven de gewone stielmannen had Waarschoot boeren en koehouders. De telling 1794 maakte kond, dat er te Waarschoot zijn : 102 karren, 5 ossen, 579 koeien, 304 kalveren, 444 schapen, 146 paarden (in 1566 maar 30, in 1788 zijn er 137). Het volgende jaar telde men 120 paarden, 24 veulens, 207 kalveren, 57 vaarzen, 599 koeien, 6 stieren, 3 ossen, 625 varkens, 18 hamelen 185 schapen, 120 lammeren.

De oogst 1794 besloeg :

Tarwe : 39 b. 1 gemet., 270 roeden ;

Rogge : 218 b. 105 roeden ;

Haver : 49 b. 1 gemet, 192 roeden.

De mensen bezaten 145 geweren, 44 sabels. 2 degens. 2 bajonetten, 2 degenstokken. 54 pistolen, 6 kanonnetjes. De wapens werden ingeleverd 15 Juli 1794 ⁽⁹⁾.

De Fransen kwamen terug. Uit West-Vlaanderen trokken lange slierten vluchtelingen door Waarschoot. De schrik was in het volk. Pastoor Pauwels, ex-president der voorlopige representanten in 1792 voelde zich niet veilig. Had hij bij de Fransen geen goede reputatie gelaten? Werkten de vluchtelingenrelazen op de zenuwen? 23 Juni, te elf uur 's avonds,

(8) R. A. G. Waarschoot, modern archief 8.

(9) R. A. G. Waarschoot, modern 4 en 5.

voerde de knecht van Christoffel Neyt uit Arisdonk de pastoor en de onderpastoors naar Sint-Gillis (Waas) de geboorteplaats van Pauwels. De paters Alexis Canijn en Antonius de Dickele namen de zielezorg over. Onderpastoor Vander Poorten kwam op S. Pietersdag het terrein verkennen; maar toen hij vernam dat de kanonnen opgesteld waren te Keere, op het kerkhof en te Beke-brug, maakte hij rechtsomkeer. Duizenden mensen namen de wijk naar Holland toe. 5 Juli 1794, na enkele dagen van spanning en achteruittrekende Oostenrijkers, traden de Fransen te 5 uur 's morgens tuchtvol het dorp binnen. Wanneer onderpastoor Vander Poorten zulks vernam uit de mond van Karel Bouckaert, kwam hij op 9 Juli terug tot grote voldoening van de bevolking; vijf dagen later gevolgd door pastoor Pauwels en onderpastoor Amelot. Ze vonden de pastorij onbeschadigd. ⁽¹⁰⁾.

In den beginne hadden de Fransen de handen vol met opeisingen voor de doortrekkende legers. In enkele weken tijds leverde Waarschoot 283 zakken tarwe, 327 zakken rogge, 36 zakken haver, 11.210 pond hooi, 412 kwintalen stro, zodat voor een bevolking van meer dan 5000 zielen, 137 paarden en 500 koeien overbleef 132 ½ zakken tarwe, 1667 ½ zakken rogge, 405 zakken haver, 9175 pond hooi en 104 kwintalen stro. Daarenboven moest Waarschoot alle weken op de markt te Gent aanbieden: 5 zakken tarwe, 4 zakken rogge, 2 zakken gerst, 2 zakken haver, 40 steen boter, 500 eieren, 2 koebeesten. Aangifte van kerk- en broederschapsbezit, van lijnwaad «Brasilijs», hout, enz. volgde de éne de andere. Wie droeg de last van lijstenaanleg, van rechtvaardige verdeling van de last onder de bevolking?

27 September 1794 waren municipaal met driekleurige armband: Judocus Waldack, Domien Bral, J. Bt. Lottefier, Judocus Mattheeuws, Pieter-A. Wttenhove, Bernard Dobbelaere, Henri Censen.

Dieven en baanstrompers maakten de banen onveilig. De boerenwacht werd weder ingericht (9 Mei 1795) met 10-12 man elke wijk, met ronde van 10 u. 's avonds tot 4 uur 's morgens. Aangezien de Fransen 12 geweren weigerden, moesten de wachters zich behelpen met vorken en stokken. De nood was groot geworden en de prijsstijging algemeen, doordat het leger veel verslond. Waarschoot kende ook een aanval op de Franse graantransporten. 28 Juli 1795 ten huize van Pieter

(10) Kerkarchief Waarschoot: aantekeningen Vanderpoorten.

Verloock, herbergier. De schuldigen, arme lui, werden vervolgd en streng gestraft, na huiszoeking door het plaatselijk bestuur. 22 November herhaalde meester Catteeuw dit stout stukje op een wagen gerst. 8 Juli 1795 was het bestuur nog steeds op oude leest met baljuw en amman. Eenmaal België aan Frankrijk gehecht, begon de bestuurshervorming. Vortaan was het land ingedeeld in departementen, arrondissementen en kantons. Leenrechten verdwenen met adel en wapen. 3 ventose IV (22 Februari 1796) heeft Waarschoot een kantonbestuur. J. B. Geerts was «commissaire du directoire» in vervanging van Pierre-Bernard de Vliegheere, die de functie had waargenomen van 20 November tot 19 Februari en nu de eerste vrederechter was te Waarschoot, hij de oud-secretaris van het kanton Sleidinge. De kantonnale municipalen waren : Jud. Frans Waldack, président, Frans Debeir, J. B. de Backer, C. de Smet, J. B. Lottefier. Een zekere Pierre Vormezele werd politiecommissaris en Jaak Standaert boswachter in de aangeslagen kloostergoederen. Maar De Backer, De Beir, De Smet en Lottefier, alhoewel regelmatig gekozen, bedankten voor de eer. In hun plaats kwamen de chirurgijn Malherbe, Pierre de Schauwere, Ghisleen Bouckaert en Lieven de Keysere. Deze mensen zullen Waarschoot, het kanton-op-zich-zelf, besturen en de eed afleggen van koningshaat en republieksgetrouw. Aangezien secretaris Dusong ziek was nam Nic.-Joz. Parez van Kaprijke het ambt van griffier waar tot hij bevorderd werd in Evergem. ⁽¹¹⁾

Het eerste werk was de oprichting van de *Burgerlijke Stand*. Reeds van in het begin van de XVII^{de} eeuw was de Kerk begonnen regelmatig de geboorten, huwelijken en sterfgevallen aan te tekenen. Nu werd Ghislain Bouckaert «officier public de l'état civil» en Dusong natuurlijk de schrijver. Ze gingen bij mijnheer Pastoor om de boeken, maar... deze was niet thuis. Het volk stond immers wantrouwig tegenover deze nieuwigheid. Doch de Fransen wilden alleen een volksoptelling met woonst en beroep, om gemakkelijk de inkwartiering te regelen. Al de huizen kregen een nummer.

Het tweede werk was de vastlegging van het *Notariaat*. I vendémiaire V (22 September 96) legden J. Bt. Geerts, commissaire du directoire en Albert Maenhaut als notaris de eed af onder de vrijheidsboom op de markt. 2 ventôse V krijgt Waarschoot toelating om 2 scholen te openen. Meester

(11) R. A. G. Verzameld uit nrs 4, 5, 6. Modern Waarschoot.

Catteeuw legde voor het directoire een examen af, mocht pensionnaat-school houden en het ambt van notaris uitoefenen. Hij stond nochtans niet goed aangeschreven bij de burgervaders om zijn geheime weerstand. Frans-Guill. Poppe, bediende-koster-schoolmeester bracht het tot vrederechter (15 Mei 1797). Over een zekere Lateur, schoolmeester, kunnen we geen bijzonderheden verschaffen.

1 floréal V (20 April 1797) was het mandaat van de municipalen vervallen. De «assemblée primaire» of de volksvergadering koos als heren van het Directoire : Josse-Frans Waldack, Christoffel Neyt, Martin Sierens, Pierre-Anthoine Wttenhove, Ghislain Bouckaert. We vonden ene lijst van «civiques» of kiezers. Ze geeft een kijk op de goe-gemeente in deze tijd :

J. B. Bouckaert (vader) kuiper ; Felix De Rijcke, bakker ; Jaak de Sutter, bakker ; Domien Bral, oud-burgemeester ; Pieter van Hamme, herbergier ; Pieter Verloock, herbergier ; Joos Temmerman, bakker ; Pieter Versluys, landbouwer ; Jan Braeckman, kleermaker ; Pieter De Pauw fs. Joris Josse Bourguignon, winkelier ; Lieven van Leeuwen, landbouwer ; Georges en Arnoul De Reu, landbouwers ; Dominique Bral, landbouwer ; J. B. Lottefier, ex-kantonheer ; Pieter Van Durmen, landbouwer ; Jan Vermeers, landbouwer ; Pieter Waldack, jonkman ; Pieter-Lieven Bernaert, jonkman ; Jan De Smet, jonkman ; Bernard Temmerman, herbergier ; Jan-Bt. De Smet, beenhouwer ; Pieter De Gheeter, landbouwer ; Mathieu de Pau, landbouwer ; Lieven Martins, landbouwer.

Daardoor kennen we de «bijzonderen» van de gemeente. Of ze eigenlijk Fransgezind waren kan moeilijk uit hun handelingen afgeleid worden. Mijn inziens waren ze het «klikje» zoals nu nog op ieder dorp bestaat en onrechtstreeks zijn zeg heeft in de gemeentezaken. De boeren zijn meest vertegenwoordigd. De wevers zijn uitgesloten. Het was immers een regien van gelijkheid !...

Het directoire moest ten derde zorgen voor de *Feesten*.

Wat men afschaft als bijgelovig en verouderd, wordt in een nieuw kledje, onder ronkende titels, terug voorgeschoteld.

1. — Het feest van de aanhechting bij Frankrijk.

(25 brim. VI, gevierd met driekleurige vlag en gekostumeerde boogschutters).

2. — Het feest van het onderwijs.
3. — Het feest van de ouderlingen.
4. — Het feest van de jeugd.
5. — De verjaring van de koningsmoord.
6. — De herdenking van de dood van generaal Hoche.
7. — Het feest van de vruchtbaarheid of van de getrouwde lieden.

Al deze feesten werden gehouden met de minste kosten en een minimum van geestdrift, rond de vrijheidsboom; en elke decade of tiendedag wat anders. Wie dan werkte liep proces-verbaal op en wie op Zondag rustte was ook strafbaar. ⁽¹²⁾

Ze moesten ten vierde zorgen voor *Belastinginning*. Dit was voorwaai geen aangenaam karweitje. Al de oude inkomsten waren afgeschaft. De nieuwe liepen over gronden, patenten, deuren en vensters, enz. 153 neringdoeners betaalden patentrecht. Frankrijk vroeg zijn deel vooraf en de rest bleef te Waarschoot, waar de municipalen steeds klaagden over geldgebrek en de belastingbetalers zegden dat ze levend gevild werden.

Ze moesten ten vijfde kampen tegen de *veepest*, welke grote verwoestingen in de stallen teweeg bracht en aldus enorm verlies aan de nationale rijkdom en de ravitaillering (Jaar V). Het weze hier ter loops aangehaald dat Waarschoot over geen paardenfokkerij beschikte en de paarden meest in Cadzand aangekocht werden.

Ze moesten ten zesde de *Gendarmen* onderhouden. Waar die zeven manschappen onderbrengen? Waarschoot had geen geschikt lokaal. Dan maar beproeven de *maréchaussées* in het Recolettenkloster in Eeklo te leggen. Maar dat ging niet. De zeven mannen kregen met vrouw en gezin onderdak bij de burgers en ten koste van Waarschoot.

Ze hadden ten zevende de lijsten der *opeisingen* bij te houden en van de *inkwartieringen*, waarvoor «bons» met de vleet, maar geen geld. 4 frimaire V (24 Nov. 96) beliep het tegoed voor opeising 55.100 pond.

Ze hadden ten achtste de *Franse taal* als officiële taal. Heel de briefwisseling met het departement is Frans (soms wel met haar op) maar de verslagen over vergaderingen van

(12) R. A. G. Inventaris Vandenhautte nr. 888.

het Directoire en de mededelingen aan het volk bleven te Waarschoot Vlaams. Wat in andere gemeenten niet altijd het geval was. Ignaas-Alex Catteeuw was gemeentelijk onderwijzer geworden met huis en hof (de oude pastori) en onderwees in de Franse en Nederlandse taal. Maar de gemeentereders vergaten hem te betalen, zodat Catteeuw zich verplicht zag de deurwaarder Frans Dupont naar het gemeentehuis te zenden om beslag te leggen op de gemeentegelden (15 germinal VII). Maria-Theresia Oliviers, geboortig uit Veume, ontving 19 October 1798 de toelating een meisjesschool te openen met gemengd taalstelsel; doch meest naaien, borduren en spellewerk. Pieter Criel had een Vlaamse school op Staakte-Vijver en was aanvaard mits inachtneming van de Franse wetgeving en het bijwonen van de natuurlijke *décadaire* feesten. Jeanne Wambach, de weduwe van kleermaker Thienpondt, 63 jaar, had de vergunning een kleuterschool open te houden. ⁽¹³⁾

Ze moesten te negende de *wetten tegen de R. K. Godsdienst* doen uitvoeren. En dit was het delicate punt, omdat de kantonheren onbetwist gelovende mensen waren en als municipaal fungeerden bij de toepassing van de anti-kerkse wetgeving.

Het begon met openbaar voorlezen van de wet van 7 vend IV ten aanhore van vier mensen. Lijsten van kerkgoederen, kloostergoederen, bezit van kapelrijen, enz. werden aangelegd. De Republiek had geld nodig. Wie over klinkende munt beschikte (assignaten waren waardeloos) en een breed geweten had, was op één dag groot-eigenaar en bleef het later, door de toegeving van de R. K. Kerk. Door het verkopen van de kerkelijke goederen ontstonden nieuwe rijken, naast de opkopers van eetwaren, die gouden zaakjes maakten.

Wie nationaal goed, b. v. de kerk, wou gebruiken, moest de eed van trouw afleggen aan de republiek. Aldus kon de pastoor, die de eed weigerde, zijn zending niet meer uitoefenen in de kerk, zelfs de meubelen niet gebruiken, want alles was staatseigendom.

7 October 1797 maakt het kantonbestuur van Waarschoot gebruik van art. 16 S III van het besluit van 7 vend. IV om het behoud van de kerk te vragen voor de uitoefening van de katholieke godsdienst. Maar de priesters weigeren de

(13) R. A. G. Register, kanton Waarschoot 883.

voorgeschreven eed af te leggen, krijgen verbod geestelijke klederen te dragen. De eredienst wordt geschorst en pastoor Pauwels wijkt uit naar Kemzeke waar hij drie jaar verblijft. 19 October beslissen de kantonheren beslag te leggen op de pastorij om er de school in te brengen en de Tempel van de Wet. Doch de bevolking is daarmee niet gevleid. Benden gelovigen hidden rond de kerk en op het kerkhof, de gendarmen verstrooien de biddenden met geweld. Waarschoot moet 10 gendarmen huisvesten voor 9 dagen. Daarmee waren de vrouwen niet gepaaid. 40 dames overrompelen de raadszaal en eisen een zondagmis. De heren geven de raad een verzoekschrift naar Parijs te sturen, maar de vrouwen ruimen geen baan. Zij vragen herstelling van de priesters in hun ambt, omdat het volk zijn geloof trouw bleef. Dit was de taal van het gezond verstand, maar Parijs schonk er geen aandacht aan. 15 thermidor VI kreeg Waarschoot twee beëdigde priesters⁽¹⁴⁾

Ondertussen las men in het portaal van de herbergen : « Ici on s'honore du titre de citoyen ». Daar zullen de boeren en wevers wel fier op geweest zijn, vooral wanneer Geerts, de oud-baljuw van Sleidinge te Parijs ging verbroederen met de vijanden van zijn volk. 7 thermidor VI (25 Juli '98) had de plaatselijke politie huiszoeking gedaan naar verstopte geestelijken en natuurlijk iets verdachts ontdekt. Maar 8 September, te vijf uur in de morgen, klopte de bereden gendarmerie aan het huis van Bernard Dobbelaere. Pater Alexius sprong uit een achtervenster weg in een eng straatje, maar liep een man op het lijf, die hem aan de politie overmaakte. De pater werd tussen de paarden gesteld. Toen juffrouw Dobbelaere zijn schoenen bracht kon hij onopgemerkt de H. H. Vaten aan de vrouw overhandigen. Hij werd met onderpastoor Amelot, ook in het huis gevat, gevangelijk naar Gent overgebracht. Een grote menigte volgde de geestelijken tot op het Eeksen en jammerde luid om het verlies aan steun en troost in deze jammerlijke tijden. Onderpastoor Amelot, die aan bloedspuwing leed, werd geïnterneerd in het huis van de voormalige Cellebroeders, waar hij reeds 23 Nov. 1798 overleed, in de ouderdom van 40 jaar. Zijn nagedachtenis blijve in eer.

Op het lijstje van de gendarmen stonden drie namen : Pauwels, Vanderpoorten, Amelot. De oude pastoor was verdwenen en de gendarmen hadden twee personen gevat : aldus kon onderpastoor Dhooge, die Vanderpoorten vervangen had,

(14) R. A. G. Waarschoot, kantonregister 888.

onopgemerkt het huis verlaten. E. H. Dhooge dook onder en kon de Wearschoters te nacht en te ontij bijstaan. Hij had een trouw helper in E. H. Willem De Smet, subregent in het college van Leuven, die bij zijn vader Karel op de Oostmoer verborgen leefde en menig nacht in de bossen doorbracht. Een klopjacht, 2 Februari bracht niets op. Zelfs de beëdigde priesters zullen hun broeders niet verraden (¹⁵).

Eindelijk woog nog een tiende verplichting op de schou-
ders van de kantonheren te Waarschoot : *De Conscriptie*.
(3 October 1798).

Frankrijk vroeg niet alleen ons geloof, onze taal, ons geld... nu nog ons bloed. De jongens, tussen 20 en 25 jaar, moesten loten. Wie een ongunstig nummer trok, werd in het Franse leger ingelijfd om te strijden en te sneuvelen op de slagvelden van Europa voor een staat, die hun persoonlijkheid met de voeten trad. Nu was de maat vol. Onmiddellijk verschenen plakbrieven in allerhande dorpen om de jongens uit te nodigen zich aan te sluiten bij de katholieke weerstand. Een algemene opstand was voorbereid te Emmerich, te Londen en te Rozendaal, door uitwijkelingen georganiseerd. Engeland, Oostenrijk en Oranje beloofden steun, maar hielden hun woord niet uit onmacht.

Het gewapend verzet, 12 October te Overneire te vroeg begonnen, mislukte. De opstand was het bepaald uur vooruitgelopen zonder leiding. 19 October werd het Vlaams hoofd overmeesterd tot grote bekommernis van de Fransen ; maar 21 October hadden de Engelsen een vergeefse landing gewaagd te Vlissingen. 22 October drong een bende «brigands» door uit Doomzele, geleid door meester Jan van Lent tot Sleidinge, vernielde op het gemeentehuis en in het huis van de Commissaire du directoire de papieren van de burgerstand, hakte de vrijheidsboom neer en toog tussen negen en tien uur naar Waarschoot. De menigte was wel 600 man sterk — zegt het verslag — deels gewapend, deels ongewapend. De opstande-

(15) Kerkarchief Waarschoot : uit de aantekeningen Vanderpoorten.

7 Nov. 1796 vroeg de administratie van het Scheldedepartement naar de goederen van de vluchtelingen te Waarschoot. Het bestuur wijst er op dat vele lieden van Waarschoot naar Nederland seizoensarbeid gaan verrichten om hoog loon. Wat pastoor Pauwels aangaat : «le citoyen Pauwels ex-ministre de culte qui paraît être fugitif depuis qu'il a été déporté par arrêté ; mais celui-là n'a aucun ponce de terre dans la commune et son meublier a été démanué depuis bien de temps. — R. A. G. Modern Waarschoot 6.

lingen lieten zich het huis van Commissaris De Vlieghere en Waldack aanwijzen, vernielden papieren en deden zich te goed aan ate en drank. De vrijheidsboom, symbool van verdrukking, werd omgehakt. Op het gemeentehuis werd alles vernield. Men vond daar de kerksleutels, opende de sacristijdeur en «verrichtte buitensporigheden onder het masker van heiligheid en fanatisme — zegt het verslag. Op het kerkhof brak men de muur weg, door de Raad vóór de Calvarieberg gesteld. Bij de municipalen, die natuurlijk de vlucht genomen hadden, werd de kelder bezocht; bij secretaris Dusong werd alles kort en klein geslagen en de bende zwaaide af naar Eeklo, waar ze de gendarmen verjoeg, het stadhuis overrompelde en de municipale documenten verbrandde. Te 2 uur namiddag was alles rustig; maar de bewijzen van leveringen en achterstallige wedden en de burgerstand van het vorig jaar waren vernietigd. Doch 's avonds begonnen de klokken te luiden bij tussenpozen van 10 u. tot 4 u. 's morgens. Te 8 u. herbegon het klokgetamp. Zestig gewapende wachten, uit Gent (of Brugge) overgekomen maanden de 3000 oproermakers met stokken, bajonnetten en verroeste geweren tot verdediging, aan rustig huiswaarts te keren. De «brigands» weigerden te gehoorzamen en de brigade schoot in de hoop. Twee slachtoffers vielen: de hovenier Guill. Boone en de tienjarige André De Pau, die toevallig in het dorp was om olie te halen. Het onschuldig slachtoffer werd 's avonds in stilte begraven. Bij de losbranding van de vuurroeren stooft de menigte uiteen en te 10 u. was alles rustig. Om 15 u. trok de gewapende macht terug, na wel behandeld te zijn geweest door de terugkerende municipalen. Maar twee uur later was een nieuwe bende van 200 man opgedaagd, die het vel eiste van de kantonheren. Met haast riepen deze de hulp in van de Fransen te Eeklo en te Kaprijke. Wanneer de opstandelingen de komst van kanonnen vernamen, trokken ze af en alles bleef rustig ⁽¹⁶⁾.

Tot daar het officieel relaas. We kunnen geen ander verslag tegenstellen. Toch valt uit het verhaal der gebeurtenissen te besluiten dat de oproerigen geen Waarschoters waren, want een inwoner van de gemeente moest de woonst niet aangeduid worden van de regerende heren. Het klokgelui kwam van de parochianen Pieter Verloock en Jan Joete. De haat der bende koelde zich op de municipalen, die de Franse wetten op gods-

(16) Officieel verslag in R. A. G. kantonregister nr. 888.

dienst en conscriptie uitvoerden. Het getal 3000 zal ook wel overdreven zijn als men beseft dat Assenede, Sas van Gent, Watervliet, Ertvelde, Bouchoute, Bassevelde tegelijk opereerden. Het is opvallend dat de strijders in menig distrikt de kreet «Leve de Keizer!» gebruikten en vooral de administratie trachten te dwarsbomen. 8 November vroeg het bestuur van Eeklo nog een onderzoek te Waarschoot in te stellen naar verdwenen papieren. Ondertussen bleven de kerken open en werd de conscriptiewet niet toegepast, tot... de verbauwereerdheid voorbij was. De priesters waren de opstokers! Een razende jacht begon tegen de weerlozen, die hun geweten hadden gevolgd.

Het strekt Waarschoot tot eer, dat Dhooge, De Smet, Ledeganck en Welvaart, niet overladen werden met scheldwoorden en ook niet verklikt. Terwijl de onbeëdigde priesters door de Fransen als grof wild opgejaagd werden, bleven de priesters, die het Frans regiem erkenden in volle vrijheid de eredienst uitoefenen. J. Bt. Thiebaut van Bergen en pater Dumortier verbleven op de pastorie en legden de ondergedoken priesters geen steen in de weg. Een klein getal parochianen nam vrede met de bestaande toestand, maar de meerderheid bleef Dhooge en gezellen trouw.

De Paus heeft over de eedaflegging zijn oordeel geveld. Niet aan ons daarover te twisten.

Niet alleen de Fransen, maar ook de bazen te Waarschoot waren verbitterd om de opgelopen vernedering. Zij namen beslissingen, welke hun niet meer tot eer strekken.

24 Brumaire VII wordt de vrijheidsboom op het plein herplant onder de kreet : «Vive la République!» omdat de doortrekkende Fransen geen weerwraak zouden nemen om de schande, de vrijboom aangedaan. De erediensstekens waren reeds door de Gentenaar Delahaye van kerk en beenderhuisje verwijderd mits 200 p. Nu verdwijnen de laatste sporen. De zelfde dag moet de klok het ontgelden... in 51 stukken geslagen, welgeteld. Dit eisten Waldack, Malherbe, Goethals en Dusong. De brokken worden door de gendarmerie van Eeklo naar Gent gevoerd.

13 December '98 is ieder Waarschoter verwittigd dat hij door de maréchaussees ingerekend wordt, wanneer ze hem ontmoeten zonder kokarde of wanneer hij leugenachtige of alarmerende geruchten verspreidt.

9 Nivôse zijn de volgende kapelletjes door de plaatselijke overheid veroordeeld om te verdwijnen :

1. — Het gemetst kapelleken op de Verkensmarkt ;
2. — Het kapelleken op de erve van Jacob Meiresonne ;
3. — vóór het hof van de Weduwe Bral ;
4. — op de Dam vóór J. Bt. Lottefier ;
5. — op de hoek van het kerkhof ;
6. — aan de hofstede Dom. Bral te Voorde.

Aangezien geloofsuiting moest plaats ruimen voor civisme werd een tempel der wet of « Temple de la loi » geopend in de pastorij en niet in de kerk zoals elders.

Hier had elke decade de voorlezing der wetteksten met uitleg plaats, de afkondiging der plaatselijke reglementen, voordrachten over kunstmest, feestvieringen, enz. De schoolkinderen moesten met de meesters aanwezig zijn. Of de Waarschoters veel bezoek aan hun tempel brachten, durven we betwijfelen. Het verslag van 20 ventôse VII (10 Maart '99) meldt de aanwezigheid van de fonctionnarissen en enige burgers, ook de meesters met de kinderen, met uitzondering van de officiële school : de meester kwam alleen en een vrije onderwijzer, die ziek was, kreeg verontschuldiging.

We geven, in vertaling, het reglement op de Tempel der wet :

Art. 38 van het arrêté Depart. de l'Escaut, 19 pluv. V gelezen :

- Art. 1. — Geen burger(es) kan de Tempel der Wet betreden zonder eerbied voor de bestaande Overheid ;
- Art. 2. — Alle burgers zijn verplicht tot stilte en ingetogenheid zonder gerucht te maken, wanneer men het wetsbulletijn voorleest, decadifeesten houdt, in een plaats bestemd voor de burgerlijke plechtigheden ;
- Art. 3. — Alwie roekeloos buitensporigheden zou uitrichten tegen de wetten of het huidig reglement, zal gestraft worden naar luid van art. 605 van het strafwetboek.

Art. 4. — Geen enkel openbaar ambtenaar zal de Tempel betreden zonder voorgeschreven kleedij.

Getekend :

De Vliegheer, Dusong, Waldack, Goethals, Wittenhove, Malherbe, Bouckaert ⁽¹⁷⁾.

De Fransen namen de verdachten van opstand gevangen. Te Gent op de Vrijdagmarkt werden 35 mensen onthoofd, in het Spaans kasteel 17 voor de kop geschoten, 175 naar Namen gevoerd waarvan er 144 ontsnapten. Uit Waarschoot zijn gevangelijk naar Parijs gevoerd : meester Catteeuw, olieslager Braeckman, kuiper Jan Buyse en de zoon van de Weduwe De Bie. ⁽¹⁸⁾. Zij ontsnapten, wanneer het Directoire viel. Waarschoot telde daarenboven 25 personen, die onderhoord werden tegen 10 van Sleidinge en 45 van Evergem. De leider Jan van Lent was ondergedoken. ⁽¹⁹⁾.

(17) R. A. G. kantonregister Waarschoot 888.

(18) De Potter en Brouckaert. Waarschoot, blz. 62 nota.

(19) R. A. G. — Départ. de l'Escaut 309ter. — De volgende Waarschoters werden onderhoord :

Marten Boone, verdacht van de driekleur verscheurd te hebben en deelgenomen aan plunderingen te Eeklo en Waarschoot.

Pieter-Jan Meire ; *Jan-Frans Heyde* ; de zoon van *Zeger Debbuit* ; *Karel de Pauw* : was meegelopen naar Kaprijke, maar had zich verzet tegen de plundering van het vredegerecht. *De Backer*, Oostenrijks déserteur ; *Karel Van Vooren* ; *Theresia Wille*, om hulp aan aan de klokkenluiders. *Pieter Meiresonne*.

J. Fr. Gijsselincx werd 3 brumaire aangehouden aan de Brugse poort te Gent zonder paspoort : dus brigand. Hij had een knapzak inee. Aan zijn haar kleefde bloed. Dit bloed bleek van André De Pauw te zijn, die hij had helpen kisten. Was vijf dagen later op vrije voeten.

Joris De Pauw verklaarde 1 brumaire gedwongen te zijn mee te lopen met een bende baanstropers, die uit Sleidinge kwam. Hij had niet meegedaan aan schelmstukken en gewelddaden, maar was ze ontvlucht. Joris was maar een eenvoudig stokdrager.

Pieter Verheecke, zoon van Joos en Theresia Teerlinck was beschuldigd het enregistrement geplunderd te hebben te Eeklo : maar hij was bezig met hout rapen in de bossen, kwam eventjes kijken te Waarschoot en Eeklo en was reeds te 3 ure thuis.

Lieven Dycerincx, kloefkapper heeft het gemeentehuis te Waarschoot niet geplunderd noch de massa opgehitst tegen de gendarmen.

Jan Bt. Fourrez, timmerman te Oostmoer, was met geweld meegesleurd naar Eeklo door «insurgenten of brigands».

Ignatius Verlooye, meester-ketelaar, heeft de opstandelingen bedreigd. Zijn zoon Pieter heeft de klok geluid en trok mee naar Eeklo. *Jan-Bt. De Greve* had niets gedaan. *Jan Joets*, 56 jaar oud, was beschuldigd van klokkluden, ophitsing en plundering.

De wever *Lieven Taets* moest uitleg geven over de plundering van het enregistrement te Eeklo.

De conscriptiewet werd in alle strengheid toegepast en Waarschoot leverde 27 rekruten, waarvan er 7 deserteerden eer de groep te Gent was. De zaken van de Republiek gingen slecht. Waldack, Censen en Wttenhove namen ontslag. Frankrijk kwam de militaire tegenslag te boven, maar de politieke inzinking niet. 1 October 1799 sluit het register van het Directoire te Waarschoot. De staatsgreep van 9 November luidt het Consulaat in en de verdwijning van het Directoire. Napoleon zal voortaan dictator zijn in Parijs en Dusong te Waarschoot. ⁽²⁰⁾

A. CASSIMAN.

Wie *Domien Pot* is, hoofdman van de brigands te Waarschoot. *Eeklo*, *Kaprijke*, *Philippine* en *Watervliet*, is mij niet gebleken. *Anne-Marie Vandevelde*, Wwe *Pieter Bekaert*, 82 jaar had stokken door haar venster geworpen om de brigands te wapenen. *Commisaris De Vliegheer* vroeg een veroordeling, doch ze werd vrijgesproken XI frim. VII.

De fijnste bekentenis is deze van de klokkluiders te *Ertvelde*, op heterdaad betrapt. Ze hoorden al het rumoer en luidden voor de vrede!!!

De kreet «Leve de keizer» klonk ook in het Noorden van Oost-Vlaanderen. Al deze verdachten werden vrij gelaten. Het directoire te Waarschoot toonde zich verbonden met hun volk en minimaliseerde de bekentenissen en onbedachte verklikkingen.

(20) Hierover in een volgende bijdrage.

DE ONTGINNING
VAN EEN DEEL VAN HET MALDEGEMVELD :
HET WAARSCHOOTVELDEKEN

Voor de confiscatie door het Frans Bewind behoorde de kern van het Maldegemveld ofwel aan de heer van Maldegem en enkele particulieren, ofwel aan een der vier volgende geestelijke stichten : aan de proosdij van Papinglo, een sticht van de St. Baafsabdij, aan de abdij van de Duinen, aan de abdij van Drongen of aan de priorij van Waarschoot.

Een inventaris van het jaar III (1792) bevestigt dat de priorij van Waarschoot vijvers bezat in het Maldegemveld van «immemorale tijden». (1).

Over de oorsprong van eigendom dezer vijvers vonden wij geen melding in de charters dezer priorij. Mr. Cassiman, die zich jaren bezig hield met opzoekingen over dit sticht, vermoedt dat deze gronden aan de priorij werden geschonken door de echtgenote van de stichter Simon Utenhove. Deze vrouw behoorde tot de familie Busers (Margriet Busers), die aanzienlijke goederen bezat in de streek van Bassevelde en Maldegem reeds tijdens de twaalfde, dertiende en veertiende eeuw.

Deze gronden eerst vijvers, later velden, worden nu het «Waarschootveldeken» genoemd en zijn gelegen op de wijk Kleit te Maldegem.

Twee verschillende kaarten, bewaard in het Rijksarchief te Gent, geven ons een duidelijk beeld van die bezittingen voor en na de ontginning. (2).

(1) Gent — R. A. Klooster van Waarschoot nr. 36.

(2) Gent — R. A. Kaarten nr. 1864 en Gent — R. A. Klooster van Waarschoot nr. 8.

De eerste kaart (voor de ontginning) ⁽³⁾ is opgemaakt «ten versoecke van den Eerw. Heer Prior Prelaat van 't Clooster van Waerschoot» door Jacobus Claeys, «gesworen landmeter van den raede van Vlaanderen, tot Waerschoot residerende». Op die kaart zien wij dat dit goed «van defrente vyvers alsnu velden» gelegen was op Maldegem, tussen Papelo, Kleit, Ursel en Knesselare aan de noordkant van de «Brugsche straete». De juiste grenzen van het Waerschootveldeken waren : ten Zuiden, de Brugstraat (een zeer oude weg, verbinding tussen Gent en Brugge, die reeds in 't begin der vijftiende eeuw niet meer gebruikt werd) ; ten Oosten de Aardenburgse Harinckweg en de gronden die toebehoren aan de abdij van Drongen ; ten Noorden «het goet ten Burckele, genaemt de Striemen», dat toebehoorde aan de abdij van de Duinen en ten Westen de gronden van enkele particulieren. Binnen deze grenzen dus lag het Waerschootveldeken. Gans die bezitting bestond uit drie vijvers : 1) «De Luysecracker», (groot 15 gemeten 277 roeden) ; 2) «den groenen vijver» en 3) «den Geogele». Deze twee laatste vijvers waren samen 57 gemeten en 26 roen groot. Volgens dezelfde kaart bezat de priorij van Waerschoot in het Maldegemveld tussen het goed van de abdij van Drongen, dat ten Oosten lag van den aardenburgse Harinckweg, «Den Wilmakervijver», die 5 gemeten 218 roen groot was en tussen het goed van de Heer van Maldegem «Den Zoutvijver», die slechts 2 gemeten 36 roeden bevatte en ten Noorden van de Hulselostraat, de huidige Crakeelweg, lag. Al deze vijvers waren echter op het ogenblik dat deze kaart werd opgemaakt (1761) reeds veld.

Op de kaart van 1761, waarop het nieuwe veld, dat op de vijvers werd veroverd, staat afgebeeld, is de ligging der vijf vijvers goed afgebakend : «roode getippelde Linien wysen de gescheet linien aan van de proprieteyt van al dese vyvers, nu velden».

Voor 1768 vonden wij geen enkel document, dat ons spreekt van verpachting dezer vijvers of velden.

Het «Handboeck van alle goederen, soo Hofsteden, Landen, Bosschen, Meerschen, Heyen, Vyvers ende Velden mitsgaders Huysen ende groote Renten competerende het Clooster van Waerschoot, vernieuwd door den Seer eerweerdigen Heer Ludovicus Wauters, prelaat van 't selve Clooster in 't jaer

(3) Gent — R. A. Kaarten nr. 1864.

1768» (4) geeft ons onder «Maldegem» : «80 gemeten en 257 roeden Veldt, vroeger vyvers genaemt De Luysecracker, den groenen Vyver, den Wilmakervyver en den zoutvyver» werden van 1768 af verpacht. Die 80 gemeten en 257 roeden is de juiste oppervlakte van de vijf vijvers samen. Van 1768 af geeft dit handboek ons de namen der pachters en de verschuldigde jaarlijkse pachtsom. De pachters, ons door dit handboek bekend gemaakt, zijn :

1. *Joannes Verschelde*, die dit veld pachtte van 1768 af tot 1772 voor 1 pond 3 sch. 4 d. per paar. Hij betaalde echter deze som slechts voor de jaren 1768, 1769 en 1770.

2. *Joseph De Potter* nam deze vijvers in pacht «voor 6 jaeren» van 1773 af tot 1778, doch de pachtsom daalde tot 13 sch. 4 d. per jaar. Voor de jaren 1770 en 1771 werd geen pachtsom in de ontvangsten der priorij geboekt. De grond was hoogstwaarschijnlijk van 1770 af door de vorige pachter verlaten en zo zien wij dan ook de pachtsom voor de volgende pachter verminderd. Van deze tweede verpachting vinden wij vijf pachtsommen geboekt : Voor de jaren 1774, 1775 en 1776 zal De Potter zelf betalen, voor 1777 betaalt Jan Frans van den Berghe voor De Potter en voor 1778 zal Jan Frans van den Berghe betalen, die ook de derde pachter zal zijn.

3. Deze *Jan Frans van den Berghe* heeft deze vijvers in pacht genomen «voor 6 jaeren» van 1779 af tot 1783 voor dezelfde pachtsom van 13 sch. 4 d. Hij betaalde twee jaar pacht voor 1779 en 1780 en in 1788 betaalde hij nog voor vijf jaar t.t.z. van 1781 af tot 1785. De pacht verviel telkens op «Kersavont».

De tweede kaart (5) doet ons het ontginningsplan van de priorij kennen. Naar het voorbeeld van Prins de Lobkowitz bisschop van Gent, die in 1780 Papinglo in 100 stukken meetkundig indeelde (6), liet de prelaat van Waarschoot in 1785 deze onontgonnen velden verdelen in 47 stukken. Deze tweede kaart werd opgemaakt «by den gesworen lantmeter Joannes Laurentius Geernaert, residerende binnen de stede. Keure en Vryhede van Fecloo, ten versoecke van den eerweer-

(4) Gent — R. A. Klooster van Waarschoot nr. 38.

(5) Gent — R. A. Klooster van Waarschoot nr. 8.

(6) Gent — R. A. Kaarten nr 603 (origineel) — Copijen nrs. 2065 — 1086 — 1615.

Brugge — R. A. Kaarten Collectie Mestdagh nr. 2313.

digen heer Ludovicus Wauters, prelaet van het Clooster van Waarschoot binnen de Stadt Gendt desen 1er 7te 1785.»

Op deze tweede kaart wordt alleen de ontginning aangeduid van het eigenlijk Waarschootveldeken t.t.z. van «De Luysecrackel», «den Groenen» en «den Gecgele» vijvers. Van «de Wilmakervijver» en «de Zoutvijver» wordt niet gesproken. Volgens deze tweede kaart was de grootte van het Waarschootveldeken na de nieuwe indeling in 47 stukken, zonder dreven of straten 69 gemeten en 243 $\frac{3}{4}$ roeden en met de dreven en straten er bij (6 gemeten 192 $\frac{1}{4}$ roeden meer) komt men tot 76 gemeten 156 roeden.

Een stuk van 1787 (7), dat handelt over deze vijvers spreekt van «begin van cultiveeren». Het boven vermeld handboek (8) zegt ons dat Jr. Joseph De Potter van 1786 af tot 1789 deze bezittingen pachtte voor dezelfde pachtsom van 13 sh. 4 d. Deze pachter heeft waarschijnlijk deze gronden tot een begin van cultuur gebracht. De pacht verviel ook op «Kersavont».

Door de confiscatie onder het Frans Bewind werden deze bezittingen aan de priorij van Waarschoot ontnomen.

In een document echter, «de rolle, opgesteld en gesloten door den agent municipael voor Maldegem, van 27 floréal zesde jaer der Republique (1797-1798) (9) wordt een opbrengst van 51 fr. aangetekend, die voortkwam van de landen, bossen en vijvers (82 gem.) die de gesupprimeerde abdij van Waarschoot te Maldegem bezat. Waar men spreekt van landen en bossen, is er ontginning geweest.

Ook de huidige kadastrale kaart toont ons de karakteristieke meetkundige indeling van 1785. Dat bewijst dat er wel degelijke ontginning is geweest, althans voor het aanleggen van dreven en grachten.

Er kan van 1785 af niet meer gezegd worden dat deze ontgonnen velden verlaten werden, in dien zin dat ze tot hun vorige staat terugkeerden; want tot op onze dagen zijn in het Waarschootveldeken de dreven (de Torredreef, die dit veld doorsnijdt van Noord naar Zuid en de drie andere dreven, die van Oost naar West lopen) en ook de meetkundige indeling van 1785 der stukken land terug te vinden. Op dit ogenblik

(7) Gent — R. A. Klooster van Waarschoot nr. 36.

(8) Gent — R. A. Klooster van Waarschoot nr. 38.

(9) Gent — R. A. Maldegem nr. 971.

worden er van de 47 stukken 45 gebruikt als bebouwd land en slechts 2 stukken zijn bossen nl. de nummers 18 en 22.

Het ontginningsplan is dus verwezentlijkt. Een blik op de huidige toestand van die streek volstaat. Bij nauwkeurig onderzoek op het huidig terrein is het zelfs mogelijk de ligging der vroegere vijvers terug te vinden. De grond ligt daar merkelyk lager en is ook veel vochtiger.

G. DE SMET,
onderpastoor,
Kleit-Maldegem

SPROKKELING.

—

SCHADE. VEROORZAAKT

TJIDENS DE GEUZENTROEBELEN TE EVERGEM

Attestatie.

Voor Bailiu ende Scepenen vander heelichede van Everghem, compareerden jn persoone, Pieter plasschaert fs. Jacobs, Lievin curtals, Willem van Reesseghem ende Laureins bale. Insetenen der zelve prochie van Everghem, de welcke verzocht bij, ende van weggen Jan goethals fs. zeggers, ooc Inzetene der zelve prochie, o(m)me ghetuyghenisse der Waerheyt te ghevene, verclaerden ende attesteerden bij desen voor warachtich, hemlieden wel kennelic zijnde, hoe dat de voomomde Jan goethals sichtent den Jaere XVc drien tachtentich, groot verlies ende scade gheleden heeft, namelic binnen den zelve Jaere bij brande verloren heeft zijn huysinghen ende schuere, metten meerderen deel van de vruchten bij hem ten zelve oughste opghedaen. Voorts dat de zelve goethals Jaer vierentachtentich midsgaeders de belegeringhe van de stede van Ghendt, zijne vlucht ghenomen heeft binnen der zelve stede alwaer hij alle zijn beesten heeft moeten abandonneren, ende hem afhandigh ghemaect zijn gheweest bij den krijghsvolcke van zijne Majesteyt. Bij den welcken de zelve goethals int jaer vijftentachtentich gheenem middel ghehad heeft, omme eenigh labeur te doen, en de vruchten te winnen, ende hem heeft moeten behelpen bij middele van goede vrienden, omme een nieuwe schuere te Rechten, zonder dat hij jnt selve Jaer eenigh labeur ofte cul-

tuere van Lande heeft connen doen bij faulte van middele.

Verclaeren de voomomde comparanten voorts, alzo de voomomde goethals den oughste Jnt Jaer zessentachtentich zekere vruchten oghedaen hadde, ende ooc van bees-ten wat voorzien was, dat hij danof bij zeker cryghsvolck be-rooft es gheweest. Inghelijckx tJaer zeven en tachtentich, deur de passaigen ende repassaigen vanden leghere voor Sluus, groote ende excessive scade ende verlies ghesupporteerd heeft zoo van zijn bestiael als anderssins. Inder voughen dat hemlieden wel kennelic est, dat de voomomde goethals bin-nen de voorseyde jaeren verlies ghehadt ende ghedoocht heeft wel van drie ofte vier hondert ponden groote Vlaems ofte meer, boven de scade, verlies ende Interest bij hem noch ghedoocht jn zijn zaeyliche de vande zomervruchten Anno achtentachtentich, te wijlen dat hij jnde Stadt van Ghendt, ghevlucht es gheweest, omme tcrijghsvolck van zijne Majesteyt treckende naer tWestquartier, die de voors-eyde prochie meer dan een half jaer tijts gheoccupeert heb-ben, ende voorts duer tcontinuele logement ende onderhoudt van soldaten bijnaer tselve gheheele Jaer. Altwelcke de voorn omde comparanten beloofden ende beloven bij desen, over Warachtich te certificeren ende houden staene, voor alle Jugen gheestelic ende weerlich, daert behooren ende noodt wesen zal, dies verzocht zijnde. Aldus verclaerst ende wettelic ver-kendt voor Bailliu ende Scepenen voomomt, den xxvien decembris XVc achtentachtentich.

Rijksarchief Gent, fonds Evergem, Register van Renten, Ervingen en Ontervingen, 1588-1606, nr. 576, f. 34 r.

A. DE VOS.

SPROKKELING.

—

DOORTOCHT VAN KONING WILLEM I

TE EVERGEM (1829)

Wanneer Koning Willem op 29 Mei voor de eerste maal op doorreis was door de pasgegraven «Vaert op Neusen», het hedendaagse kanaal Gent-Terneuzen, een verlenging van de oude Sasse Vaart, werd hij op het grondgebied van Evergem, thans kanaalzone Gent, te Terdonk en Langerbrugge op een luisterrijke manier ontvangen. Wij laten hieronder de rekening volgen ingediend door Mr. Slock.

«Verschoten gedaan door B. Slock tot Evergem ten verzoeken van het Plaatselijk Bestuur van het zelve Evergem ter gelegenheid der feest van de eerste doorreis van Zijne Majesteit Willem den 1sten, onzen doorluchten Koning, in het Kanaal van Neuzen op gerd den 29 Mei 1829.

Alvooren betaald aan A. Migom, voor optimmeren en verciereu Schip	fl. 4.72
aan P. I. helsmoortel met Knegt voor idem	8.49
aan L. De Rock, met 2 Knegten voor idem, en levering nagels, Koorden en bindgaren	14.86
aan I. I. Baetsle, voor daghuren met 2 Knegten en levering verve	13.40
aan I. Mussche voor levering van 1.000 sperren, planten en uitdoen	21.50
aan B. van Acker, P. J. De Neve en I. De Neve voor haelen sperren	18.05
aan W. Bruyne schipper, voor hure van zijn schip van 25 tot 30 Mei	41.78
aan L. De Greve voor ketsen schip met 4 paarden	13.23
aan van de velde, voor gebruiken van 26 stuks Katoen levering oragnie linten	43.06
aan I. Vermeersch, D. Van hoorebeke, Wed. Beer-naert en De Coninck, voor levering van 5 mudden tarwenbrood om uitgedeeld te worden aan de behoefte te langerbrug en terdonk	61.72
aan J. B. Buysse voor fransche boorden en aan het Corps de muziek	6.88

aan J. B. Meyvaert voor bier en voor idem	5.92
aan P. Van den Driessche voor idem	5.92
aan B. verstraete, fr. hemelsoet en B. De Wulf voor diffrente transporten met wagens en paarden	7.08
aan Mr. Begijn voor gecouleurd papier	3.78
aan dhr. terijn en De Clercq, voor behangen schip	21.71
aan J. De Baets, voor levering van 13 pond ned. poer, koorden, garen, nagels	21.02
aan Pr. fermont voor kost en drank werkvolk	2.70
aan wijnants, voor Idem en logeren behangers	26.49
aan A. Casteels, voor kost en drank, werkvolk en miliciens	9.40
aan Bd. Mortier en Pr. de Pau, voor voyagen naer gend, tot aanhalen van toebehoorten	1.87
betaald te Gend en wondelgem voor bier aan het muziek en koeken schipperkens	5.53
voor diffrente kleine verschoten, voyage met kar en paard naar gend voeren en wederhalen katoen naer langerbrug	2.39
betaald aan den stuurman van het schip	1.89
voor verschoten oragnie lint	1.82
betaald aan pr. Dhooge voor bier aan het muziek en daghuer	3.00
aan bd. Cleemput voor voyage naer Gend	0.41
voor huure van drie vleggen	5.67
voor diffrente verschoten van papier	1.01
aan I. De wever voor voeren lessenaers muziek naar langerbrug en taire werkvolk I. Mussche	0.90
aan P.J. Vellenman, bd. en Th. Slock voor nazien katoen	1.18
voor banden om te dienen voor kroonen en arken	0.56
voor spellen	0.13
aan den kanonier	0.95
aan L. De Maartelaere en Leo De Buck voor dag- huren	4.05
aan A. De Baets, voor schilderen en levering van verwe met 3 knekten	13.16
aan Mr. Em. Van hoorebeke voor levering en schade van berd	30.00

aan diffrente persoonen voor het bezorgen en aan- halen van groen en bloemen, en dezelve maken en gierlanden	5.00
aan P. B. haegheman en francies van hecke voor dif- frente kleene verschoten	5.00
voor depensen door het Korps de Muziek ten dage dat het zelve op verzoek van den weled. heer Districts Comissaris zich heeft begeven naar de Gemeente drongen, om aldaer te spelen ter gelegenheid der pas- sagie van Z. M. den Koning	20.00
	Totaal fl. 455.74

Aldus gedaan en opgemaakt de tegenwoordige Rekening
beloopende ter Som van vierhondert Vijf en vijftig Gulden
74 Cents.

Evergem den 9 Juny 1829.

J. Slock

Men ziet moeite noch tijd werden gespaard om Willem I
op een waarlijk koninklijke manier te ontvangen.

A. DE VOS

IN MEMORIAM....

Het Heemkundig Genootschap betreurt het afsterven van een zijner trouwe leden, de Heer Gustaaf BAELDE (Kortrijk 1899 - Eeklo 1950).

Zijn liefde voor geschiedenis en Heemkunde had hij wellicht te danken aan zijn oom, de Heer Emiel HUYS van Heule, gewezen secretaris van de Oudheidkundige Bond van Kortrijk.

Alhoewel geen geboren Meetjeslander stelde hij bijzonder belang in de folkloristische gebruiken van de streek en begon reeds voorwerpen te verzamelen met het oog op het samenstellen van een Heemkundig Museum. Hij had ook een bijzondere liefhebberij om de familiekunde.

BOEKBESPREKING

De Proosdij van Papinglo te Maldegem-Kleit. — Een bijdrage tot de ontginningsgeschiedenis van het Meetjesland door G. De Smet, pr. en D. Verstraete.

Maldegem, Van Hoestenbergh, 1951, 63 blz., geïllustreerd met twee kaarten en twee foto's. — Prijs : 40 fr.

Onze beide medeleden hebben zich bij het schrijven van deze brochure voortreffelijk van hun taak gekweten.

Wie enigszins vertrouwd is met het napluizen der archivalische bronnen, zal beseffen hoe lang met moet vorsen om een zulkdanig degelijk en rijk-gedocumenteerd boekje van 63 bladzijden over de ontginningsgeschiedenis van een enkele hoeve samen te stellen. Inderdaad de proosdij van Papinglo, reeds vervallen in 1538, was van die tijd af, slechts een ontginningshoeve van de St.-Baafsabdij. Het is trouwens van die tijd af, dat de schrijvers over een uitgebreid feitenmateriaal beschikken, dat ons toelaat al de wederwaardigheden van de pachters van Papinglo en de grote ontginningen in de tweede helft der achttiende eeuw op de voet te volgen.

Wanneer wij dergelijke monografieën over de andere grote hoeven in de streek, het Prinsenhof te Knesselare, het Dronengoed te Ursel, Burkelt te Maldegem, e. a. zouden in handen krijgen, zouden wij beslist een aardige stap vooruitgegaan zijn, in de economische geschiedenis in het algemeen, en de ontginningsgeschiedenis in het bijzonder, van deze westelijke uithoek van het Meetjesland.

Spijtig dat er geen grondige toponymische detailstudie over dit gebied — het vroegere Maldegemveld — daarmee gelijk loopt. Misschien zou het ons over menig netelig probleempje der oudere en jongere ontginningsgeschiedenis heen helpen. Dit is geen verwijt aan de auteurs want dit valt buiten het bestek van hun werkje. Het is alleen een aanverwant probleem dat zich stelt.

Hoe degelijk ook dit werkje is, toch weze het mij toegelaten te wijzen op enkele taalkundige onnauwkeurigheden, die gemakkelijk hadden kunnen vermeden worden : blz. 11 grachten voor loten ; blz. 13 geint voor geïnd ; blz. 26 hauw voor houw ; blz. 28 ouderlingen voor grijsaards, (ouderling = Joodse vertegenwoordiger in de Hoge Raad) ; St. Amants voor St. Amands ; blz. 31 mis doen, een dienst doen voor mis lezen, een dienst celebreren, verder op blz. 26, 30 e. a. het verouderd gebruik van de meervoudsvormen van munten, maten en gewichten, zo 2 ponden voor 2 pond, 6 meters voor 6 meter, naast 20 voet, juist gebruikt.

Ik herhaal echter, deze zeer kleine details doen niets af van de degelijkheid van het werkje, waarmee wij beide auteurs nog eens hartelijk feliciteren. Wij noemen het een belangrijke aanwinst in de prestaties van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.

A. DE VOS.

I N H O U D

	Blz.
Dr. E. TIELEMAN. Appeltjes van het Meetjesland. Een beetje Folklore.	5
D. VERSTRAETE. De Steenweg van Gent naar Brugge van de XVIII ^e eeuw.	8
D. VERSTRAETE. Nog over de wegen in het Meetjesland.	13
Dr. Elisabeth DHANENS. Oud Edelsmeedwerk in de Parochiekerk te Eeklo.	21
A. VERHOUSTRAETE. Molens binnen het Maalge- bied in het Land van de Woestijne.	32
A. VERHOUSTRAETE. Molens van Aalter na 1795.	42
A. VERHOUSTRAETE. Molens van Bellem.	48
A. RYSERHOVE. Molens van Knesselare.	49
D. V. Sprokkeling. Staat van Goed van Pieter Clé.	60
A. D. V. Sprokkeling. Remedie tegen de Pest.	62
A. CASSIMAN. De Fransen in Waarschoot.	63
G. DE SMET. De ontginning van een deel van het Maldegemveld : Het Waarschootveldeken.	79
A. D. V. Sprokkeling. Schade veroorzaakt tijdens de Geuzentroebelen te Evergem.	83
A. D. V. Sprokkeling. Doortocht van Koning Willem I te Evergem (1829).	85
IN MEMORIAM.	88
BOEKBESPREKING.	89

DIT JAARBOEK WERD UITGEGEVEN
DOOR HET HEEMKUNDIG GENOOT-
SCHAP VAN HET MEETJESLAND EN
GEDRUKT OP DE PERSEN VAN DE
DRUKKERIJ STANDAERT-VAN STEENE
NIEUWSTRAAT 26. TE MALDEGEM.

HET BESTUUR :

Voorzitter :

Dr. E. TIELEMAN. Eeklose weg 224, Mariakerke (O. Vl.).

Secretaris :

Achie! DE VOS, Eindeken 13, Evergem.

Penningmeester :

Apotheker Pr. RIJCKAERT, Dorp, Zomergem. — Postrekening
Nr. 149371.

De leden worden verzocht hun lidmaatschapsgeld voor 1951, 80 Fr.
te storten op Postrekening 149371.

Nieuwe leden kunnen zich melden bij de Secretaris en hun lidmaatschaps-
geld voor 1951 eveneens storten op de hierboven gemelde postrekening.